

SE JÄTKÄ OLI TYYLLII AMERIKKALÄINE
DIFTONGINREDUKTIO JA ERIKOISGEMINAATIO OULULAISNUORTEN
PUHEKIELESSÄ

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
28.4.2020

Päivi Tolonen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimusaihe ja tutkimuksen tavoitteet	1
1.2. Tutkimuskysymykset ja hypoteesit	2
1.3. Oulun seudun murre	3
2. AIEMPI TUTKIMUS	5
3. INFORMANTIT JA AINEISTO	8
4. TEOREETTINEN TAUSTA	12
4.1. Sosiolingvistinen variaationtutkimus	12
4.2. Nuoret sosiolingvistisen tutkimuksen kohteena	13
4.3. Diftonginreduktio	14
4.4. Erikoisgeminaatio	16
4.5. Keskeisiä käsitteitä	17
5. METODIT	19
5.1. Diftonginreduktion analyysimenetelmä	19
5.2. Erikoisgeminaation analyysimenetelmä	21
5.3. Litterointiperiaatteet	21
6. REDUKTIO NUORTEN PUHEKIELESSÄ	23
6.1. Yleiskatsaus koko aineistoon	23
6.2. Diftongien redusoituminen	28
6.2.1. <i>ai</i> -diftongin redusoituminen	28
6.2.2. <i>oi</i> -diftongin redusoituminen	31
6.2.3. <i>au</i> -diftongin redusoituminen	33
6.2.4. <i>äi</i> -diftongin redusoituminen	35
6.2.5. <i>äy</i> -diftongin redusoituminen	38
6.2.6. <i>eu</i> -diftongin redusoituminen	40
6.2.7. <i>öi</i> -diftongin redusoituminen	42
6.2.8. <i>ey</i> -diftongin redusoituminen	43

7. ERIKOISGEMINAATIO NUORTEN PUHEKIELESSÄ	46
7.1. Yleiskatsaus koko aineistoon	46
7.2. Konsonanttien välisiä eroja	51
7.3. Tavuaseman vaikutus	54
 8. KOKOAVAT TULOKSET	 57
8.2. Diftonginreduktioon ja erikoisgeminaatioon vaikuttavien tekijöiden tarkastelua	57
8.2. Keskusteluryhmän kokoonpanon vaikutus murrepiirteiden variaatioon	60
8.3. Diftonginreduktio ja erikoisgeminaatio eri oppilaitoksissa	62
8.4. Pohdintaa variaatioon vaikuttavista tekijöistä	64
 9. PÄÄTÄNTÖ	 68
 LÄHTEET	 71
 LIITTEET	

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimusaihe ja tutkimuksen tavoitteet

Tutkin pro gradu -työssäni diftonginreduktiota ja itämurteiden erikoisgeminaatiota oululaisnuorten puhekielessä. Diftonginreduktio tarkoittaa *i-*, *u-* ja *y-*loppuisten diftongien väljentymistä eli madaltumista (esimerkiksi *koera*, *taoti*, *näöttö*). Itämurteiden erikoisgeminaatiossa puolestaan konsonantti pidentyy pitkän vokaaliaineksen edellä pitkän painollisen tavun ja pitkän tai lyhyen lyhyen painottoman tavun jäljessä (esimerkiksi *tuntteisiin*, *aurinkkoista*, *syötävää*). Tutkimukseni informantteina on yhteensä 35 oululaista iältään 14–24-vuotiaasta nuorta, joista osa on vielä peruskoulussa, osa opiskelee ammatitopistossa ja osa yliopistossa. Aineisto on kerätty tallentamalla nuorten ryhmäkeskusteluja syksyllä 2017 ja syksyllä 2019.

Tutkimiani murrepiirteitä ei perinteisesti pidetä tyypillisinä Oulun seudun murteeseen kuuluvina piirteinä (Pääkkönen 1994: 288–299). Mantila (2010) on todennut diftonginreduktiota koskevien tietojen olevan keskenään jopa hiukan ristiriitaisia (Mantila & Pääkkönen 2010: 86–87). Esimerkiksi Lauri Kettusen murrekartastoihin heikkoa reduktiota on merkitty vain Oulun seudun itäisimpiin osiin (Kettunen 1940a: kartta 158). Pääkkösen mukaan (1994: 298) diftonginreduktio on alueen itäosissakin niin heikkoa, että se on jätetty merkitsemättä. Myöskään Muoto-opin arkiston alueelta kerättyihin kokoelmiin ei reduktiota ole merkitty (Mantila & Pääkkönen 2010: 87). Sitä vastoin diftongien avartumista väitöskirjassaan tutkinut Kristina Krook (1999: 208) toteaa lievää diftonginreduktiota kuultavan koko Oulun seudun alueella. Itämurteiden erikoisgeminaatio puolestaan on Pääkkösen (1971) mukaan idästä länteen leviävä ilmiö, jonka hän sanoo esiintyvän idiolekteittain vaihdellen kaikissa Oulun seudun pitäjissä (Pääkkönen 1971: 298).

Viimeaikaiset kenttähavainnot tukevat käsitystä siitä, että sekä diftonginreduktio että erikoisgeminaatio olisivat varsinkin nuorilla melko yleisiä kielenpiirteitä Oulun seudulla. Myös Mantila kertoo havainneensa reduktiota oululaisnuorten puheessa (Mantila & Pääkkönen 2010: 86–90). Tätä havaintoa tukee myös tekemäni kandidaatintutkielma, jonka mukaan jopa 35 % peruskoulun 9.-luokkalaisten diftongeista redusoituu (Tolonen 2018: 23). Mielenkiintoani lisää vielä huomio, jonka mukaan reduktiota esiintyisi etenkin nuorten puheessa. Tämä taas olisi vastoin sitä oletusta, jonka mukaan diftonginreduktio olisi

leimallinen savolaismurteen piirre, josta muualle muuttaneet pyrkivät luopumaan (Nuolijärvi 1986: 49, 245–247). Koska Pääkkösen (1971) havainnot Oulun seudun erikoisgemmaatiosta ovat jo lähes 50 vuoden takaa ja ilmiön kerrotaan olevan ääntenmuutoksena vielä vakiintumaton, voi erikoisgemmaation esiintyminen Oulun seudulla olla nykyään yleisempää kuin perinteisissä murrekartastoissa on esitetty (ks. liite 1).

Myös omat havaintoni sekä oululaisten diftonginreduktiosta että erikoisgemmaatiosta tukevat väitettä, jonka mukaan molemmat ilmiöt ovat jokseenkin tavallisia paikallisten nuorten puhekielessä. Koen luontevaksi jatkaa pro gradu -tutkielmaani siitä, mihin kandidaatintutkielmassani jäin: isommasta aineistosta saan luotettavammat tutkimustulokset ja samalla voin tehdä päätelmiä myös erikoisgemmaation esiintyvyydestä. Kiinnostustani tutkiini kielenpiirteisiin lisää myös se, että molemmat ovat eräänlaisia protosavolaisuuksia (Rapola 1969: 135–136). Olen itse syntynyt Kainuun Ristijärvellä, ja savolaismurteisiin kuuluvaa Kainuun murretta puhuvana uskon tunnistavani helposti Oulun seudun murteen itäiset piirteet. Koska omaan murteeseeni kuuluvat sekä diftonginreduktio että erikoisgemmaatio, on minun verrattain helppo aineiston analyysivaiheessa huomata diftonginreduktion esiintyminen ja erikoisgemmaatioasemassa olevat konsonantit.

Tavoitteenani on tässä tutkimuksessa selvittää Oulun seudulta kotoisin olevien nuorten diftonginreduktion ja erikoisgemmaation käyttöä. Vertaan tutkimuksessani myös eri opilaitoksissa opiskelevien reduktion ja erikoisgemmaation käytön sekä sukupuolten välisiä eroja. Pohdin työssäni myös variaation syitä ja funktioita.

1.2. Tutkimuskysymykset ja hypoteesit

Tutkimuskysymykseni olen muotoillut seuraavasti:

- Kuinka usein ja kuinka voimakkaasti diftongit redusoituvat aineistossani?
- Mitkä seikat selittävät vaihtelua diftongien redusoitumisessa?
- Mitkä diftongit redusoituvat herkimmin?
- Kuinka usein ja kuinka voimakkaasti erikoisgemmaatiota esiintyy aineistossani?
- Mitkä konsonantit geminoituvat erikoisgemmaatioasemassa herkimmin?
- Kuinka tavuasema vaikuttaa erikoisgemmaation esiintymiseen ja vahvuuteen?

- Miten eri oppilaitoksissa opiskelevien diftonginreduktion ja erikoisgeminaation käyttö eroavat toisistaan?
- Kuinka keskusteluryhmän kokoonpano vaikuttaa tutkimieni murrepiirteiden esiintymiseen?
- Mitkä tekijät selittävät opiskelijaryhmien välisiä eroja?

Koska molempia kielenpiirteitä on tutkittu muilla murrealueilla eri tutkimuksissa, perustuvat oman tutkielmani hypoteesit aiempien tutkimusten tuloksiin, tekemääni kandidaattitutkielmaan (2018) ja omiin havaintoihini:

- Oululaisnuorten puheessa esiintyy ainakin jonkin asteista diftonginreduktiota sekä erikoisgeminaatiota.
- Diftonginreduktio ja erikoisgeminaatio ovat kielenpiirteitä, joiden esiintyminen puheessa vaihtelee eri oppilaitoksissa opiskelevien välillä.
- Tyttöjen puhekielessä esiintyy reduktiota ja erikoisgeminaatiota vähemmän kuin poikien puhekielessä.
- Ammattiopistossa opiskelevien puheessa esiintyy enemmän diftonginreduktiota ja erikoisgeminaatiota kuin 9.-luokkalaisten ja yliopistossa opiskelevien puheessa.
- Tutkimani kielenpiirteet esiintyvät erityisesti tietyissä lekseemeissä, ja affekti lisää piirteiden vahvuutta.

1.3. Oulun seudun murre

Oulun seudun murre on tyypillinen pohjoismurre, jossa on kerrostumia muinaishämäläisyydestä, muinaiskarjalaisuudesta, lounaismurteista ja savolaisekspansion tuomista itäisistä murrepiirteistä. Vielä nykyäänkin monet suurtaajuiset piirteet ovat samoja kuin itämurteissa. (Pääkkönen 1994: 288, 293.) Itäisiä murrepiirteitä ovat esimerkiksi täydellinen loppukahdennusjärjestelmä (*alaj juosta, sinnes se meni*), yleisgeminaatio (*pellaa-minen, ei mittään*) sekä svaavokaali (*jalaka, heleppo*) (Pääkkönen 1994: 297–299). Oulun seudun murteelle onkin tyypillistä itäisyyden ja läntisyyden kohtaaminen ja sekoittuminen (Pääkkönen 1971: 131–134; Paunonen 1991: 89–91).

Väitöskirjassaan Oulun seudun murteen äännehistoria (1971) Matti Pääkkönen määrittelee *Oulun seudun murteen* alueeksi kaksikymmentä pitäjää (liite 2). Alueesta hän on erottanut vielä *sydänalueen*, johon kuuluvat seuraavat seudut: Ii, Hailuoto, Haukipudas, Oulunsalo, Oulu, Kempele, Lumijoki, Liminka, Tyrnävä, Temmes, Siikajoki, Revonlahti, Paavola ja Rantsila.¹ Koko Oulun seudun murteen alueella ilmenevä yleiskielen *ts:n* vastine *tt : tt ~ t* on Pääkkösen mukaan perimmäinen kriteeri Oulun seudun murrealuetta rajattaessa. Alueen reunamilla ei esiinny jyrkkää murrerajaa, vaan murre muuttuu vähitellen pohjoisessa kemiläiseksi ja idässä ja etelässä savolaisemmaksi. (Pääkkönen 1971: 17–18.)

Tässä työssäni selvitän Oulun seudun murteen sydänalueen kielenpiirteitä. Näin ollen aineistoni koostuu lähes yksinomaan sydänalueella kasvaneiden informanttien puheesta. Tutkimukseen osallistuvista vain kolme informanttia on kotoisin alueen ulkopuolelta eli Muhokselta ja Kiimingistä, jotka molemmat sijaitsevat tiiviisti sydänalueen tuntumassa. Muhoksen ja Kiimingin murteessa esiintyy Pääkkösen mukaan enemmän savolaisuuksia kuin sydänalueen murteessa. (Pääkkönen 1971: 18.)

¹ Haukipudas, Kiiminki, Oulu, Oulunsalo ja Yli-Ii yhdistyivät 1.1.2013, ja liitoksessa syntynyt uusi Oulun kaupunki on nykyään Suomen viidenneksi suurin kaupunki (Oulun kaupungin verkkosivut).

2. AIEMPI TUTKIMUS

Diftonginreduktion vahvuuden tutkiminen on varsin hankalaa, mikä selittää ehkä osaltaan sen, miksi ilmiötä koskevia tutkimuksia on vähän. Litteroidessani kandidaatintyöni aineistoa huomasin itsekin reduktion asteen määrittämisen olevan vaikeaa. Myös Makkonen (1997) on havainnut reduktion eri asteiden erottamisen hankaluuden. Hän on huomannut myös sen, että samalla puhujalla voi olla käytössään useita eriasteisia muotoja (Makkonen 1997: 35–37).

Oulun seudulla reduktiota on tutkinut myös Elina Palola (2018), joka on selvittänyt sydänaalueeseen kuuluvan Rantsilan murteessa esiintyvää diftonginreduktiota. Palolan aineisto on kerätty vuosina 1998–1999, ja informanteina ovat eläkeläiset (68–92-vuotiaat) (Palola 2018: 194–195). Palolan tutkimuksen mukaan diftonginreduktio on iäkkäämmillä rantsilalaispuhujilla varsin elävä kielenpiirre eikä satunnaista, kuten aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet. Tutkimuksen mukaan miehet redusoivat enemmän kuin naiset. Herkimmin redusoituva diftongi on tutkimuksen mukaan *ai*-diftongi. (Palola 2018: 240.)

Oulun seudulla asuvien nuorten puhekieltä ovat aiemmin tutkineet pro gradu -tutkielmis-
saan Terttu Kananen (1994), Minna Haapasalo (1996) ja Sirkku Löppönen (2015). Kananen (1994) on selvittänyt työssään sekä sukupuolen että koulutusalan vaikutusta puhekieleen. Kananen (1994) tutkimuksen mukaan oululaispoikien puhe on vain hiukan murteellisempaa kuin tyttöjen.² Sen sijaan koulutus vaikuttaa murteellisuuteen siten, että ammatikoululaiset ovat selvästi murteellisempia kuin lukiolaiset. (Kananen 1994: 80–81.) Haapasalo (1996) on keskittynyt työssään selvittämään sukupuolen, koulutuksen, työllistymisen ja vanhempien sosiaaliluokan vaikutusta oululaisten murrepiirteiden käyttöön. Myös hänen tutkimuksessaan nuoret miehet puhuvat murteellisemmin kuin naiset. Lisäksi murteellisuutta lisää alempi koulutustaso ja heikompi työllisyys. (Haapasalo 1996: 1, 85–87.) Löppösen (2015) tutkimuskohteena on ollut oulunsalolaisten lukiolaisten puhekielen variaatio. Hän on tarkastellut kielellistä variaatiota kolmen kielenpiirteen osalta, ja hän on ottanut huomioon tutkimuksessaan myös keskustelukumppanin vaikutuksen

² Kananen (1994) tutkiin murrepiirteisiin ei sisälly erikoisgminaatiota tai diftonginreduktiota. Hän on tarkastellut sen sijaan yleisgminaatiota, svaavokaalia, jälkitavujen *eA* ja *OA* -vokaaliyhtymiä, ines-
siivin päätettä sekä yleiskielen *d:n* ja *ts:n* vastineita. (Kananen 1994: 10.)

variaatioon.³ Löppösen (2015) tutkimustulosten mukaan poikien puheessa esiintyy selvästi enemmän perinteisiä oululaisia murrepiirteitä kuin tyttöjen puheessa. (Löppönen 2015: 74–75.) Muita 2010-luvulla tehtyjä pro gradu -tutkielmia ovat esimerkiksi Marja Härmän (2012) tutkimus yliopistossa opiskelevien puhekielen variaatiosta, Ella Kansanivan (2012) tutkimus oululaisten 8.-luokkalaisten puhekielen variaatiosta sekä Saga Skiftesvikin (2012) tutkimus oululaisnuorten persoonapronominien puhekielen variaatiosta.

Muilla murrealueilla diftonginreduktiota ovat opinnäytetöissään tutkineet ainakin Seija Makkonen (1997), Tanja Aittokoski (2011), Kati Kauppinen (2016) ja Martta Lipponen (2014). Aittokoski (2011) on tutkinut Pyhäjärvellä asuvien nuorten diftonginreduktiota. Hänen tutkimuksensa mukaan diftonginreduktio on taajaan esiintyvä kielenpiirre, joskin se ilmenee Pyhäjärvellä heikkoasteisena ja kasautuneena tiettyihin lekseemeihin. (Aittokoski 2011: 113.) Myös Lipposen (2014) tutkimus nilsiäläisnuorten diftonginreduktiosta osoittaa, että ilmiö on paikkakunnalla varsin tavallinen: informanttien diftongeista noin 65 prosenttia redusoituu, mutta idiolektikohtainen vaihtelu on suurta (Lipponen 2014: 63).

Erikoisgeminaatiota koskevan tutkimukseni tärkein lähde on Marjatta Palanderin Suomen itämurteiden erikoisgeminaatio (1987), jossa Palander selvittää itämurteiden erikoisgeminaation syntyä, kehitystä ja nykytilaa. Aittokoski (2011) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan diftonginreduktion lisäksi myös erikoisgeminaatiota. Tutkimuksen mukaan erikoisgeminaatio on jossain määrin vakiintunut Pyhäjärvellä asuvien nuorten puhekielen, joskin ilmiön vahvuus on sidoksissa äänneympäristöön, esimerkiksi svaavokaalin jäljessä geminoituminen on erityisen vahvaa (*ilimmaa, pelekkää*). (Aittokoski 2011: 108–109.) Erikoisgeminaatiota ovat opinnäytetöissään tutkineet myös Liisa Väisänen Kiuruveden murteesta (2017) ja Iina Luosujärvi kuusamolaisnuorten murteesta (2013). Väisänen (2017) tutkimuksen mukaan erikoisgeminaatio on yleinen kielenpiirre Kiuruvedellä, mutta ilmiötä kuvaa geminaation vahvuuden suuri vaihtelu äänneympäristön, tavuaseman ja muotoryhmän mukaan. Väisänen toteaaikin tutkielmassaan, että erikoisgeminaatio on vahvistumassa myös Kiuruvedellä. (Väisänen 2017: 63.) Salla Petäjäjärvi on tehnyt

³ Löppösen tutkimiin kielenpiirteisiin kuuluvat oululaisille tyypilliset 1. ja 2. persoonan pronominit (*mää* ja *nää*), erikoinen imperfekti (*tekkiin*) ja yksinäis-s:llinen inessiivi (*Oulusa*) (Löppönen 2015: 74–75).

tuoreen kandidaatintutkielman oululaisten nuorten geminaatioilmiöistä, mutta Petäjäjärven käyttämä aineisto on varsin pieni kattavien analyysien tekemiseksi (Petäjäjärvi 2019: 9).

3. INFORMANTIT JA AINEISTO

Tutkimukseni aineisto koostuu 12 keskustelusta, joista kolme on tallennettu ja litteroitu syksyllä 2017 kandidaatintutkielmaani varten ja yhdeksän hankittu syksyllä 2019. Tuoreimmat aineistot on kerätty siten, että olen nauhoittanut neljä keskustelua Oulun seudun ammattiopistolla, neljä keskustelua Oulun yliopistolla sekä yhden 9.-luokkalaisten käymän keskustelun oululaisella peruskoululla.

Kukin keskustelu on noin 30 minuutin mittainen, joten keskustelujen kokonaiskesto on noin kuusi tuntia. Kandidaatintutkielmani aineisto koostuu vain samaa sukupuolta olevan luokkakaverin kanssa käydyistä parikeskusteluista. Syksyllä 2019 tekemissäni tallenteissa on mukana myös keskusteluryhmiä, joissa on sekä tyttöjä että poikia⁴, koska kandidaatintutkielmani aineistoa analysoidessani jäin pohtimaan sitä, kuinka keskusteluryhmän sukupuolijakauma vaikuttaa puheen murteellisuuteen. Valitsin aineistonkeruumenetelmäksi pari- ja ryhmäkeskustelut haastattelun sijaan siksi, että pyrin saamaan mahdollisimman luonnolliset ja vapautuneet keskustelutilanteet. En ollut itse seuraamassa tallennusta, vaan annettuani ohjeet keskustelua varten poistuvin paikalta viereiseen huoneeseen koko keskustelun ajaksi. Samoin teki tutkielmassaan myös Aittokoski, joka keräsi aineistonsa keskustelunauhoitusten lisäksi myös videoimalla osan ryhmäkeskusteluista (Aittokoski 2011: 20).

Olen koonnut taulukkoon 1 informanttien ikäjakauman sekä eri oppilaitoksissa opiskelevien informanttien lukumäärän sukupuolittain jaoteltuna. Taulukosta on nähtävissä myös kirjainyhdistelmä, jota käytän kustakin ryhmästä tutkimukseni analyysiluvussa.

⁴ Olen jaotellut informantit oman tulkintani mukaan tytöiksi tai pojiksi, joskaan missään vaiheessa en kysynyt heiltä heidän sukupuoltaan.

TAULUKKO 1. Informanttien ikäjakauma ja määrä eri oppilaitoksissa sukupuolittain jaoteltuna.

ikä	oppilaitos	lyhenne	määrä
14-15 vuotta	9.-luokkalaiset tytöt	PKT	8
	9.-luokkalaiset pojat	PKP	2
17-18 vuotta	ammattiopistossa opiskelevat tytöt	AOT	9
	ammattiopistossa opiskelevat pojat	AOP	6
18-24 vuotta	yliopistossa opiskelevat tytöt	YOT	5
	yliopistossa opiskelevat pojat	YOP	5

Taulukosta 1 voi huomata, että keskusteluihin on osallistunut yhteensä 35 nuorta oululaista, jotka ovat iältään 14–24-vuotiaita. Vaikka tarkoitukseni oli hankkia suunnilleen yhtä monta tyttö- ja poikainformanttia, en siinä kuitenkaan onnistunut, vaan lopulta informanteista tyttöjä on 22 ja poikia 13. Tyttöjen suurempaa edustusta selittää se, että tytöt olivat huomattavasti innokkaampia osallistumaan tutkimukseen kuin pojat. Uskoakseni 3–4 hengen ryhmissä toteutettava ryhmäkeskustelu on tytöille luonnollisempi vuorovaikutustilanne kuin pojille, mikä ehkä selittää hankaluuttani saada poikia mukaan tallenustilanteisiin.

Taulukkoon 2 olen koonnut eri keskusteluryhmien sukupuolijakauman. Taulukkoon on lisätty myös kunkin keskustelun koodi, johon viitataan myöhemmin analyysiluvuissa.

TAULUKKO 2. Keskustelujen kokoonpano ja keskustelukoodit.

oppilaitos	keskustelukoodi	ryhmän kokoonpano
peruskoulu	PK1	2 tyttöä
	PK2	2 tyttöä
	PK3	2 poikaa
	PK4	4 tyttöä
ammattiotopisto	AO1	3 tyttöä ja 1 poika
	AO2	4 poikaa
	AO3	2 tyttöä ja 1 poika
	AO4	4 tyttöä
yliopisto	YO1	4 poikaa
	YO2	3 tyttöä
	YO3	2 tyttöä (vain toinen hyväksytty informanttiksi) ⁵
	YO4	1 tyttö ja 1 poika

Taulukosta 2 voi huomata, että kaikki peruskoululaisten keskustelut on käyty samaa sukupuolta olevan oppilaan kanssa. Kahteen ammattiopistossa tallennettuun keskusteluun on osallistunut (keskustelut AO1 ja AO3) sekä tyttöjä että poikia. Myös yliopistossa tallennettiin yksi keskustelu, johon osallistui sekä tyttö että poika (YO4).

Lähes kaikki informantit ovat syntyneet Oulussa tai muuttaneet Ouluun alle kouluikäisenä. Myös useimpien vanhemmat ovat kotoisin keski- ja pohjoispohjalaismurteitten alueelta eli läheltä Oulun seutua (esimerkiksi Kalajoelta tai Alavieskasta). Moni heidän vanhemmistaan on lähtöisin myös peräpohjalaismurteitten alueelta (Kittilästä, Rovaniemeltä tai Kemistä) tai savolaismurteitten alueelta (Kuusamosta, Kajaanista, Pudasjärveltä ja Taivalkoskelta). Ammattiopiston keskusteluihin on osallistunut kaksi ulkomaalaistaustaista opiskelijaa, jotka puhuvat suomea toisena äidinkielenään. En koe tätä ongelmalliseksi, koska molemmat ovat asuneet Oulussa alle 5-vuotiaasta ja oppineet paikallisen murteen.

9.-luokkalaiset informantit valikoituivat tutkimukseeni oman äidinkielenopettajansa pyynnöstä. Keskustelut nauhoitettiin koululla etukäteen varatussa, rauhallisessa tilassa. Muissa oppilaitoksissa informanttien hankkiminen oli melkoisen työlästä, koska puolen

⁵ Litterointivaiheessa huomasin, että toinen keskustelun YO3 tytöistä oli asunut useita vuosia kouluikäisenä Kainuussa, minkä vuoksi jätin hänen osuutensa keskustelusta tutkimukseeni ulkopuolelle.

tunnin mittainen tallennustilanne oli monen mielestä liian pitkä. Lopulta jouduin lahjoamaan tutkittaviani kahvilalipuilla ja jopa pikaruokaravintolan lahjakorteilla. Tästä syystä en saanut toivomaani määrää poikia tutkimukseen tai useampaa sellaista keskustelua, jossa olisi ollut sekä tyttöjä ja poikia. Ammattiopistolla sain kaksi keskustelua oppilaitoksen äidinkielenopettajan avulla, mutta kaksi muuta jouduin hankkimaan oppilaitoksen kahvilasta, jossa lähestyin puheliaita kaveriporukoita ja selvitin muutamalla kysymyksellä sen, olisivatko he tutkimukseeni sopivia informantteja. Keskustelut tallennettiin heti sen jälkeen, kun tutkimusluvat oli allekirjoitettu ja sopiva tila löytynyt. Myös yliopistolla informantit oli helpointa hankkia yliopiston käytäviltä ja kahviloista.

Ennen tallennuksen alkua jaoin informanteille listan puheenaiheista ryhmäkeskustelun tueksi (liite 3). Kandidaatin tutkielmaani tehdessäni huomasin, että aineistossani oli liian vähän *ey-*, *äy-*, *au-* ja *öi-*diftongeja sisältäviä sanoja (Tolonen 2018: 28). Tästä syystä olin miettinyt keskustelun tueksi annettavaan listaan puheenaiheita, joiden avulla saisin houkutelluksi keskusteluun juuri kyseisiä diftongeja sisältäviä sanoja. Lisäksi informanteille jaettavassa listassa oli aiheita, jotka herättäisivät puhujassa mahdollisesti tunnereaktion tai synnyttäisivät kerronnallista puhetta, koska nämä aiempien tutkimusten mukaan lisäävät sekä reduktion että erikoisgeminointien esiintymistä.

Korostin informanteille sitä, ettei puheen sisällöllä ole niinkään merkitystä vaan sillä, että luontevaa keskustelua syntyy. Etenkin tyttöjen tallennustilanteet osoittautuivat sellaisiksi, joissa litteroitavaa oli paljon ja keskustelu oli luontevaa ja räiskähtelevää. Puheen määrässä on isoja eroja eri ryhmien välillä: analyysivaiheessa havaitsin, että tutkimani kielenpiirteet edustuvat määrällisesti huomattavasti enemmän tyttöjen kuin poikien puheessa, minkä jouduin huomioimaan analyysiä tehdessäni.

4. TEOREETTINEN TAUSTA

4.1. Sosiolingvistinen variaationtutkimus

Tutkielmani edustaa dialektologiaa eli murteentutkimusta sekä sosiolingvististä variaationtutkimusta. Sosiolingvistinen tutkimus on kiinnostunut sosiaalisesta ja tilanteisesta variaatiosta alueellisen variaation lisäksi. Dialektologian ero sosiolingvistiikkaan ei ole nykyään selvärajainen, koska sosiolingvistit pystyvät hyödyntämään murteentutkijoiden keittämiä aineistoja. (Kurki 2005: 14.) Suomessa 1970-luvulla tapahtunut tutkimuksen painopisteen siirtyminen dialektologiasta sosiolingvistiikkaan rakentui vankalle pohjalle, koska vanhan suomalaisen puhekielen pohja oli paikoin tarkkaan kartoitettu (Mustanoja 2011: 56). Nykyään jotkut tutkijat määrittelevät dialektologian jopa osaksi sosiolingvistiikkaa (Kunnas 2007: 81). Mielenkiinto varsinaiseen dialektologiaan on hiipumassa, vaikka Suomessa on yhä alueita, joiden murretta on tutkittu varsin vähän (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11–12).

Sosiolingvistiikan juuret ovat 1960-luvulla, jolloin alettiin kiinnittää huomiota siihen, että kielen vaihtelu on pääosin järjestelmällistä, ei kaoottista. Sosiolingvistiikan uranuurtajana pidetäänkin William Labovia, joka ensimmäisenä osoitti, että kielellinen variaatio on systemaattista. Nykyään sosiolingvistinen tutkimuskenttä on laaja, mutta tutkimukselle on tyypillistä kielen ja yhteiskunnan välisen suhteen tarkastelu, kielten moninaisuus sekä kieltenulkoisten tekijöiden vaikutus kieleen. (Kunnas 2007: 80–81 ja siinä mainitut lähteet; Nuolijärvi 2000: 16–17.)

Labovin edustama **kvantitatiivinen suuntaus** on saanut myös paljon kritiikkiä osakseen, koska tutkimuksen lähtökohtana on yhteisö, ei yksittäinen kielenpuhuja (Kunnas 2007: 82 ja siinä mainitut lähteet). Toisaalta Tommi Kurki toteaa väitöskirjassaan, että kvantitatiivisten metodien avulla saadaan selville yleinen kokonaiskuva ja tulevaisuuden suuntaviivat (Kurki 2005: 18).

Sosiolingvistinen tutkimus jaetaan **mikro- ja makrososiolingvistiikkaan** (Nuolijärvi 2000: 15). Mikrososiolingvistiikka tutkii sosiaalisten muuttujien, kuten sosiaaliryhmän, sukupuolen ja iän vaikutusta puhetapaan (Chambers 1995: 7). Makrososiolingvistiikka puolestaan tarkastelee yhteisöjä ja kieliä, esimerkiksi kielen vaihtoa, säilymistä ja kuolemaa sekä kielellisiä asenteita. Sosiolingvistiikka voidaan jakaa myös **demografiseen** ja

interaktionistiseen suuntaukseen. Demografinen tutkimus havainnoi kielen ja sosiaalisten muuttujien suhdetta, kun taas interaktionistisen tutkimuksen keskiössä on itse puhetilanne. (Nuolijärvi 2000: 15–16.)

Tämä pro gradu -tutkielma edustaa mikrososiolingvististä variaationtutkimusta, jossa tutkimuskohteena ovat oululaisnuorten puhe ja siinä esiintyvä vaihtelu. Työtäni voi luonnehtia myös demografiseksi, koska tarkastelun kohteena ovat sukupuolten ja ammatillisen suuntautumisen tuomat erot. Tutkielmani sisältää jonkin verran myös interaktionistia piirteitä, koska kiinnitän huomiota itse puhetilanteen vaikutukseen reduktion ja erikoisgeminointin vahvuuteen.

4.2. Nuoret sosiolingvistisen tutkimuksen kohteena

Toistaiseksi on epäselvää, missä iässä yksilön kieli vakiintuu. Vaikka puhekieli yleensä muotoutuu tietyntylaiseksi jo nuoruudessa, tapahtuu siinä muutoksia läpi eliniän. (Lappalainen 2004: 36 ja siinä mainitut lähteet.) Liisa Mustanoja toteaa väitöskirjassaan, että yksi ihminen voi käyttää läpi eliniän useita eri kielen variantteja niin, ettei mikään niistä erotu muita dominoivampana (Mustanoja 2011: 66). Lappalaisen (2001) mukaan sosiolingvistikissa tutkimuksissa on ikään kiinnitetty aina huomiota sosiaalisena taustamuuttujana. Nuorten on tulkittu haluavan irrottautua vanhemmista ja osoittaa yhteenkuuluvuutta omiin ikätovereihin. (Lappalainen 2011: 77.) Vaikka kielellinen malli tulee omilta ikätovereilta, monet aikaisemmat suomalaistutkimukset osoittavat, että nuorten keskinäisiä eroja selittävät myös vanhempien alueellinen ja sosiaalinen tausta (ks. esim. Mielikäinen 1981: 109–111; Paunonen [1982] 1995: 82–83). Vaikka nuoret käyttävät murteellisia variantteja lähes aina vähemmän kuin heidän vanhempansa, ovat alueelliset murrepiirteet säilyneet kuitenkin siinä määrin, että nuorten puheesta on tunnistettavissa se, ovatko he esimerkiksi savolaisia, pohjalaisia tai lappilaisia. Sen sijaan nuoren puhujan tarkka paikallistaminen tietylle murrealueelle voi olla nykyään vaikeaa, koska säilyneitä murteellisuksia ei käytetä vain pienillä murrealueilla vaan laajemmin eri paikkakunnilla (Lappalainen 2001: 82.)

Sosiolingvistiset tutkimukset ovat toistuvasti osoittaneet sukupuolten välisiä kielellisiä eroja. Karkeasti jaoteltuna miehet ja pojat suosivat paikallisia puhekielen piirteitä tyttöjä

ja naisia enemmän (esimerkiksi jälkitavujen vokaalien välinen *h*). Tytöt ja naiset taas suosivat enemmän laajalevikkisiä, leimaamattomia puhekielen piirteitä (esimerkiksi *kauhee*). Tytöt myös omaksuvat nopeammin leviäviä prestiisivariantteja riippumatta siitä, mistä kielimuodosta uudet innovaatiot ovat lähtöisin. Yksi selvimmäksi sukupuolia erottelevaksi murrepiirteeksi on osoittautunut svaavokaalin käyttö, joka on saanut maskuliinisen leiman (esim. Aittokoski 2011). Vaikka aiemmin sukupuolten välinen ero murteellisuuksien käytössä on ollut selvä, ero on ollut 1990-luvulla tehtyjen tutkimusten mukaan silti varsin pieni, mikä selittyy tyttöjen ja poikien yhteisillä sosiaalisilla verkostoilla ja kielellisten vaikutteiden vaihtumisella. Joissakin kielenpiirteissä sukupuolieroja ei ole lainkaan; joissakin taas ero on svaavokaalin tapaan selvä. Sukupuoli on yksi murteellisuuden vaikuttava muuttuja muiden joukossa. Muita muuttujia ovat esimerkiksi ikä ja ammatti. (Lappalainen 2001: 84–86 ja siinä mainitut lähteet.)

Lappalainen (2001) selittää poikien ja tyttöjen käyttämien murrepiirteiden erilaisuutta sosiaalisten suhteiden erilaisuudella. Tutkimusten mukaan tyttöjen lähipiiri on isompi ja sosiaaliset verkostot laajemmat kuin pojilla. Poikien lähipiiri on suppeampi ja sitoutuminen verkostoihin on voimakkaampaa kuin tytöillä. Tyttöjen kielellinen innovatiivisuus selittyy siis löyhemmillä verkostoilla ja poikien paikalliset murteellisuudet kiinteillä verkostoilla. (Lappalainen 2001: 86–87.)

Useissa 1990-luvulla tehdyissä opinnäytetöissä on todettu ammattikoululaisten tai ammattikouluun hakeutuvien olevan ryhmänä murteellisempia kuin lukiolaiset (esim. Kananen 1994; Haapasalo 1996, Makkonen 1997). Nämä erot heijastelevat myös asennoitumista omaa kotipaikkakuntaa ja muuttohalukkuutta kohtaan. Kotipaikkakunnalle jäämisen on jo aiemmin todettu olevan yhteydessä murteen säilymiseen. (Mielikäinen 1981: 113–124.)

4.3. Diftonginreduktio

Diftonginreduktiolla tarkoitetaan *i*-, *u*- ja *y*-loppuisten diftongien väljentymistä eli maldatumista. Diftongien redusoituessa *koirasta* tulee *koera*, *laulusta* *laolu* ja *mäyrästä* *määrä*. (Kettunen 1940b: 276–277.) Diftonginreduktion alkukomponenttina on väljä tai puolisupea vokaali: *a*, *ä*, *o*, *ö* ja *e* (Palander 2005: 44). Heikkisen (1992) mukaan eri

diftongeilla on taipumus redusoitua eri tavoin ja samallakin puhujalla reduktio voi olla hyvin monenasteista. Lievässä reduktiossa vain diftongin alkuosa on pidentynyt (*kàunis*). Vahvassa reduktiossa diftongin jälkiosa on väljentynyt selvästi (*kaonis*). (Heikkinen 1992: 162–166.) Äärimmillään diftongit voivat monoftongiutua eli redusoitua pitkiksi vokaaleiksi (*laulu* ~ *laalu*, *leipä* ~ *leepä*, *köyhä* ~ *kööhä*) (Kettunen 1940b: 276–277). Monoftongiutuminen on kuitenkin mahdollista vain diftongeissa *au*, *ou*, *äy*, *öy* ja *ei* (Mielikäinen 1994: 77).

Reduktiota pidetään perinteisesti yhtenä niistä perisavolaisista murrepiirteistä, joka paljastaa puhujan savolaisuuden (Nuolijärvi 1986: 49, 53; Nupponen 2011: 46). Reduktiota esiintyy Kettusen mukaan koko savolaismurteiden alueella, mutta sen vahvin esiintymisalue on Pohjois-Savo ja Pohjois-Karjala (Kettunen 1940a: kartta 158; Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 80).

Tässä tutkimuksessa tutkittavan savolaistyyppisen diftonginreduktion lisäksi tunnetaan myös lounaismurteiden alueella esiintyvä reduktio, joka on kuitenkin sekä edellytyksillään että luonteeltaan erilainen.⁶ Päinvastoin kuin lounaismurteissa, savolaismurteissa ei reduktiolla ole äänteellisiä rajoituksia. Ainoastaan diftongit *ui*, *yi* ja *iy* jäävät ilmiön ulkopuolelle. (Kettunen 1940a ja 1940b.)

Sekä Aittokoski (2011) että Lipponen (2014) ovat huomanneet tutkielmissaan, että affektilla on selvä yhteys redusoitumiseen. Asia tai tapahtuma, joka herättää jonkinlaisen tunnereaktion, saa aikaan vahvemman reduktion. (Aittokoski 2011: 47; Lipponen 2014: 48–49.) Saman ovat huomanneet myös Mantila ja Pääkkönen (2010: 89), jotka toteavat reduktion voimistuvan silloin, jos puheeseen sisältyy päivittelyä, moraalista kannanottoa tai muistelua. William Labov selittää ilmiötä siten, että emotionaaliset puheenaiheet vapauttavat informantin ja puhetylikin vapautuu (Labov 1972: 209–210).

⁶ Lounaismurteissa on ensi tavun *u*-, *y*- ja *i*-loppuisissa diftongeissa jälkikomponentti määräehdoin väljentynyt *o*:ksi, *ö*:ksi tai *e*:ksi (esim. *seora*, *koer(a)*, *päev(ä)*). Joskus jälkikomponentti on saattanut assimiloitua edellisen komponentin pidentymäksi. Diftongin jälkikomponentti väljentyy kuitenkin vain, jos ensi tavu on avoin ja tavurajalla on *r*, *l*, *h* tai *v*. (Kettunen 1940a ja 1940b.)

Nuolijärven (2005) mukaan reduktio on labiili piirre sekä lännessä että idässä. Elinvoimaisimmillaan se on savolaisympäristössä, vaikka nuorten ikäryhmien kielenkäytössä reduktio on vähäisempää ja heikompaa kuin vanhempien. Diftonginreduktion esiintymisen variaatio on hyvä esimerkki siitä, kuinka puhekieleen vaikuttavat yhtä aikaa kahdenlaiset voimat: oma paikallinen kieliyhteisö sekä laajemmat, koko suomalaisessa puheyehteisössä vallitsevat suuntaukset. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 82.) Vastoin Nuolijärven käsitystä Lipposen (2014) pro gradu -tutkielman mukaan diftonginreduktio on yhä elinvoimainen nuorten puhekielen piirre savolaismurteiden alueella sijaitsevassa Nilsissä. Hänen tutkimuksessaan diftongit redusoituvat noin 65 prosentissa tapauksista, vaikkakin vaihtelu idiolektien välillä on suurta. (Lipponen 2014: 63.) Myöskään oma kandidaatin-tutkielmani (Tolonen 2018) ei tue Nuolijärven (2005) käsitystä diftonginreduktion vähenemisestä. Tutkielmani mukaan oululaispoikien diftongeista redusoituu osittain tai vahvasti jopa 55 %, tytöillä sen sijaan diftongeista noin 15 % redusoituu, eli sukupuolten välinen ero on suuri. (Tolonen 2018: 24.)

4.4. Erikoisgeminaatio

Geminaatiolla tarkoitetaan suomalaisessa murteentutkimuksessa konsonantin pidentymistä pitkän vokaalin tai diftongin edellä. Suomen murteissa esiintyy kolmenlaista geminaatiota: yleisgeminaatiota, lounaismurteiden erikoisgeminaatiota ja itämurteiden erikoisgeminaatiota. Geminaation syntyä on selitetty spiranttien katoamiseen liittyvillä jälkitavujen huomattavilla rakenteenmuutoksilla. (Palander 1987: 9–10 ja siinä mainitut lähteet.)

Lounaismurteen geminaatiosta on kirjallisia havaintoja jo ensimmäisissä suomenkielissä teksteissä 1500-luvulta. Lounaismurteiden geminaatiossa vain *k*, *p*, *t* ja *s* kahdentuvat pitkän vokaaliaineksen edellä riippumatta edeltävästä tavusta (esim. *kokko* 'kokoon', *kulke* 'kulkea', *penssa* 'pensaat', *parèmppi* 'parempi'). (Palander 1987: 10 ja siinä mainitut lähteet.)

Yleisgeminaatio on laajimmalle levinnyt geminaatiolaji, ja sitä esiintyy jonkinasteisena kaikissa itämurteissa Päijät-Hämettä lukuun ottamatta ja laajalti myös länsimurteisamme. Ilmiön arvioidaan syntyneen vasta 1600-luvun jälkeen, koska Vermlannin

murteesta se puuttuu. (Palander 1987: 10; Rapola 1966: 28.) Yleisgeminaatiossa kaikki konsonantit pidentyvät lyhyen painollisen tavun jäljessä pitkän vokaaliaineksen edellä, esim. *kallaa*, *opettamaan* (Palander 1987: 10).

Nuorin geminaatioilmiöstämme on itämurteiden erikoisgeminaatio, jossa konsonantti pidentyy pitkän vokaaliaineksen edellä pitkän painollisen tavun ja pitkän ja lyhyen painottoman tavun jäljessä. Pidentyminen koskee kaikkia konsonantteja ja toteutuu myös konsonanttiyhtymän jälkikomponentissa ja svaavokaalin jäljessä, esim. *kerttaa* 'kertaa', *kuumenee* 'kuumenee', *kylypemmää* 'kylpemään'. Nimitys "itämurteiden erikoisgeminaatio" on epätarkka, koska ilmiötä esiintyy itämurteiden ulkopuolellakin; Lauri Kettunen onkin käyttänyt nimitystä "laajentunut geminaatio". (Palander 1987: 11.) Vahvimmillaan erikoisgeminaatiota esiintyy itäisten savolaismurteiden alueella, erityisesti Pohjois-Karjalassa ja Kainuussa (liite 1).

Erikoisgeminaatio on vähittäinen ääntenmuutos, jossa yksinäiskonsonantti pyrkii tietyssä fonologisessa ympäristössä muuttumaan geminaataksi. Muutoksen alkuvaiheessa konsonanttien keston pidentyminen on satunnaista ja lievää, kun taas pidemmällä aikavälillä geminaatat yleistyvät ja niiden kesto pitenee. (Palander 1987: 12–13 ja siinä mainitut lähteet.) Ilmiön vakiintumattomuudesta kertoo nykytutkimuksissa myös se, että ilmiön vahvimilla esiintymisalueilla erikoisgeminaatio on säännöllisempää ja vahvempaa juuri nuorilla puhujilla. Muiden murteellisuuksien tapaan myös erikoisgeminaatiota käyttävät miehet naisia enemmän. (Palander 1987: 192.) Erikoisgeminaatiota pro gradu -tutkielmassaan tutkinut Aittokoski toteaa geminaation vahvistuvan diftonginreduktion tapaan kerronnallisessa puheessa ja affektin vaikutuksesta (Aittokoski 2011: 87).

4.5. Keskeisiä käsitteitä

Reduktioilmiöstä käytän termejä **redusoituminen** ja **diftonginreduktio** tai pelkkä **reduktio**. Kun informantin puheessa esiintyvät diftongit **redusoituvat**, voitaisiin sanoa myös informantin puheessa esiintyvän (diftongin)reduktiota tai informanttien **redusoivan**. Reduktion vahvuutta kuvaan käsitteillä **heikko reduktio** tai **vahva reduktio**. Diftongi, joka ei redusoidu, esiintyy tekstissäni myös yleiskielisenä diftongina. Erikoisgeminaatioon liittyvät käsitteet **yksinäiskonsonantti**, **puolipitkä konsonantti** ja

täysgeminaatta. Yksinäiskonsonantti on sama kuin yleiskielinen muoto (esimerkiksi *leipää*). Puolipitkä konsonantti puolestaan tarkoittaa **orastavaa geminaatiota** eli **erikois-geminaation väliastetta** (esimerkiksi *leippää*). Täysgeminaatta tarkoittaa vahvaa erikoisgeminaatiota (esimerkiksi *leippää*).

5. METODIT

5.1. Diftonginreduktion analyysimenetelmä

Olen jaotellut aineistostani tutkimuskohteena olevat diftongit kolmeen eri asteeseen samaan tapaan kuin kandidaatintutkielmassani: muuttumaton eli ei reduktiota (esimerkki 1), lievä reduktio (esimerkki 2) ja vahva reduktio (esimerkki 3) (Tolonen 2018: 9).

- (1) *iteksee jos **soittaa** ni se on tosi mukavaa* (YOT)
- (2) ***k**äuluspäidassa on **k**äulus* (AOT)
- (3) *mun on ehkä ihan pakko mennä **k**äömmää vessassa* (AOT).

Vaikka Terho Itkonen (1972: 26) on todennut, että savolaismurteiden reduktiossa olisi havaittavissa jopa kahdeksan eri astetta, on reduktion vahvuuden kuuleminen ajoittain hyvin hankalaa. Tutkijoitten käyttämät asteikot vaihtelevatkin viidestä seitsemään tai pro gradu -tutkielmissa kolmesta viiteen (Mielikäinen 1994: 77). Reduktion määrittämisessä uskon olevan eroja eri tutkijoiden välillä, koska valinta eri reduktioasteiden välillä tehdään litterointivaiheessa nopeasti pelkän kuulohavainnon perusteella. Mielikäinen (1994: 80) toteaa kuulohavaintoon perustuvan reduktioasteen määrittämisen vaihtelevan jopa samalla tutkijalla eri kuuntelukertojen välillä.

Litterointivaiheessa huomasin, että kuulo harjaantui pian erottamaan reduktion eri asteita toisistaan. Tästä syystä panin merkille, että useimpien diftongien heikosta asteesta olisi ollut erotettavissa kaksi eri vahvuutta. Päädyin kuitenkin merkitsemään reduktiota kolmella eri asteella, koska se helpottaa tutkimukseni vertaamista Palolan (2018) ja osittain myös Lipposen (2014) tutkimuksiin. Esimerkiksi aineistoni tyttöjen heikko reduktio on mielestäni selvästi heikompi kuin poikien heikko reduktio, joten tarkemmassa analyysissä reduktion vahvuutta olisi voinut merkitä 4–5 eri asteella.

Muutamissa diftonginreduktiota koskevissa tutkimuksissa on eroteltu pää- ja sivupainolisten tavujen reduktiotapaukset ja havaittu diftongin sijainnin vaikuttavan redusoitumisasteeseen (esim. Aittokoski 2011: 36–38; Lipponen 2014: 33–34). Tässä tutkimuksessa en ole kuitenkaan erotellut diftongin tavuasemaa, koska tiedot tavuaseman merkityksestä ovat ristiriitaisia (esim. Aittokoski 2011: 36–38; Lipponen 2014: 33–34; Palola 2018: 209–210; Räisänen 1972:100).

Reduktion variaation selvittämiseksi käytän työssäni Labovin tunnuslukumallia. Malli soveltuu hyvin juuri sellaisten kielenpiirteiden tutkimiseen, joissa esiintyy vähintään kolme eri astetta (Labov 1966: 51–53). Tunnuslukumallissa määritellään ensin tunnusluku kullekin reduktioasteelle: redusoimaton diftongi saa tunnusluvun 1, lievästi redusoitunut tunnusluvun 2 ja vahva reduktio tunnusluvun 3. Mallissa tunnusluku eli reduktioindeksi lasketaan jokaiselle diftongille ja puhujalle seuraavaan tapaan: Informantilla on esimerkiksi 50 redusoimatonta diftongia, 40 heikosti redusoituvaa diftongia ja 20 vahvasti redusoituvaa diftongia. Seuraavaksi kerrotaan heikosti redusoituvat diftongit kahdella ja täysin redusoituvat diftongit kolmella, jolloin saadaan luvut 80 ja 60, jotka lisätään redusoimattomien frekvenssiin 50. Yhteismäärä 190 jaetaan kaikkien diftongien yhteismäärällä (110), jolloin informantin tunnusluvuksi saadaan 1,73. Samaan hyväksi havaittuun tapaan ovat analyysinsä tehneet tutkimuksissaan myös Mielikäinen (1994: 80), Aittokoski (2011: 30–31), Lipponen (2014: 15) ja Palola (2018: 210).

Laskemalla kunkin diftongin tai keskusteluryhmän reduktioindeksi päästään vertaamaan sekä informanttien redusoimisherkkyyttä että eri diftongien redusoitumisherkkyyttä. Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan laske jokaiselle informantille omaa reduktioindeksiä, vaan käsittelen aineistoa ryhmittäin laskemalla esimerkiksi ammattiopistossa olevien tyttöjen reduktioindeksin, yliopistossa opiskelevien poikien reduktioindeksin jne. Lisäksi lasken kunkin diftongin eri reduktioasteiden prosentuaalisen osuuden kaikista kyseisen diftongin esiintymistä. Reduktioindeksin ja prosenttilukujen avulla pystyn lopuksi vertaamaan esimerkiksi sukupuolten ja oppilaitosten välisiä eroja.

Vertaan tutkimustuloksiani pääasiassa Martta Lipposen (2014) ja Tanja Aittokosken (2011) tekemiin tutkimuksiin, joissa tutkimuskohteena on oman tutkimukseni tapaan nuoret ja sukupuolten välinen variaatio. Koska sekä Lipposen (2014) että Aittokosken (2011) tutkimukset on tehty 2010-luvulla, käytettävissäni on varsin tuoretta tietoa nykynuorten puheesta. Vertaan tuloksiani myös Palolan (2018) tutkimukseen, koska hänen tutkimuksessaan kohderyhmänä on Oulun seudun murrealueeseen kuuluvan Rantsilan puhekieli, tosin eläkeikäisten puhumana.

Myös Palola (2018) on käyttänyt samaa reduktioasteiden kolmijakoa kuin minä, minkä vuoksi tulosteni vertaaminen hänen tutkimuksensa tuloksiin on yksinkertaista. Koska Aittokoski (2011) käyttää sen sijaan neliportaista mallia ja Lipposen (2014) asteikko vaihte-

lee kolmesta viiteen⁷, ei vertaaminen heidän tutkimuksiinsa onnistu pelkästään reduktioindeksiä käyttämällä. Vertaaminen eri asteikkoja käyttäviin tutkimuksiin on yksinkertaisempaa näin ollen käyttämällä prosenttilukuja. Reduktioindeksin käyttöä puoltaa se, että indeksin käyttö helpottaa oman aineistoni analyysiä. Tämä on tarpeen esimerkiksi oppilaitosten ja sukupuolten välisiä eroja vertailtaessa. Diftongit, joilla esiintymiä on vähän tai esiintymät ovat vain yksittäisissä lekseemeissä, analysoin myös esiintymien lukumäärän perusteella.

5.2. Erikoisgeminaation analyysimenetelmä

Tunnuslukumalli soveltuu myös erikoisgeminaation tutkimiseen. Jaottelen työssäni geminaation keston kuulohavainnon mukaan kolmeen asteeseen: yksinäiskonsonantti eli yleiskielinen muoto (*leipää*), orastava erikoisgeminaatio eli puolipitkä konsonantti (*leippää*) ja täysgeminaatta (*leippää*). (Palander 1987: 20.) Näistä yksinäiskonsonantti saa tunnusluvun 1, puolipitkä konsonantti tunnusluvun 2 ja täysgeminaatta tunnusluvun 3. Luvut lasketaan samaan tapaan kuin diftonginreduktiota tutkittaessa. Geminaatioindeksiä ovat käyttäneet tutkimuksissaan aiemmin mm. Palander (1987: 47–48), Aittokoski (2011: 66) ja Väisänen (2017: 17–18).

Keskityn tutkimuksessani erikoisgeminaation osalta pääosin kvantitatiiviseen analyysiin eli siihen, minkä verran geminaatiota esiintyy ja kuinka vahvana. Tarkastelen myös eri konsonanttien geminoitumisherkkyttä sekä tavuaseman vaikutusta geminoitumiseen.

5.3. Litterointiperiaatteet

Litteroin aineistostani tarkasti vain tutkimani kielenpiirteet eli diftonginreduktion ja erikoisgeminaation. Muita murrepiirteitä merkitsen vain satunnaisesti silloin, mikäli ne ovat helposti litterointivaiheessa kuultavissa, esimerkiksi svaavokaalin. Noudatan aineistoni

⁷ Lipponen (2014) on ryhmitellyt aineistonsa diftongit kolmeen ryhmään sen mukaan, kuinka ne redusoituvat. Tämä on tarpeen siksi, että osa sydänsavolaisten murteiden diftongeista voi redusoitua sekä diftongeiksi että pitkiksi vokaaleiksi (esim. *kauppa* ~ *kaoppa* ~ *kaappa* tai *laulu* ~ *làulu* ~ *laolu* ~ *làolu* ~ *laalu*). Redusoitumisen eroista johtuen hän on jakanut osan diftongeista kolmeen mahdolliseen asteeseen ja osan viiteen mahdolliseen asteeseen. (Lipponen 2014: 16.)

litteroinnissa Mantilan & Pääkkösen (2010: 30–34) litterointiperiaatteita, mutta yksinker-
taistan niitä seuraavasti:

- vokaalien välistä tavunrajaa en merkitse
- laryngaaliliklusiilia ja lujaa aluketta en merkitse
- loppukahdennusta tai sananloppuista assimilaatiota en merkitse
- *äng*-äännettä en merkitse
- sananloppuisen *n:n* jätän merkitsemättä vain selvissä tapauksissa
- diftonginreduktion merkitsemistä seuraavasti:
 - heikko reduktio, esim. *läiva*,
 - vahva reduktio, esim. *laeva*
- itämurteiden erikoisgeminaation merkitsemistä seuraavasti:
 - orastava geminaatio, esim. *leippää*
 - täysgeminaatta, esim. *leippää*
- puheessa esiintyvän lyhyen tauon merkitsemistä pisteellä suluissa olevalla pisteellä (.).

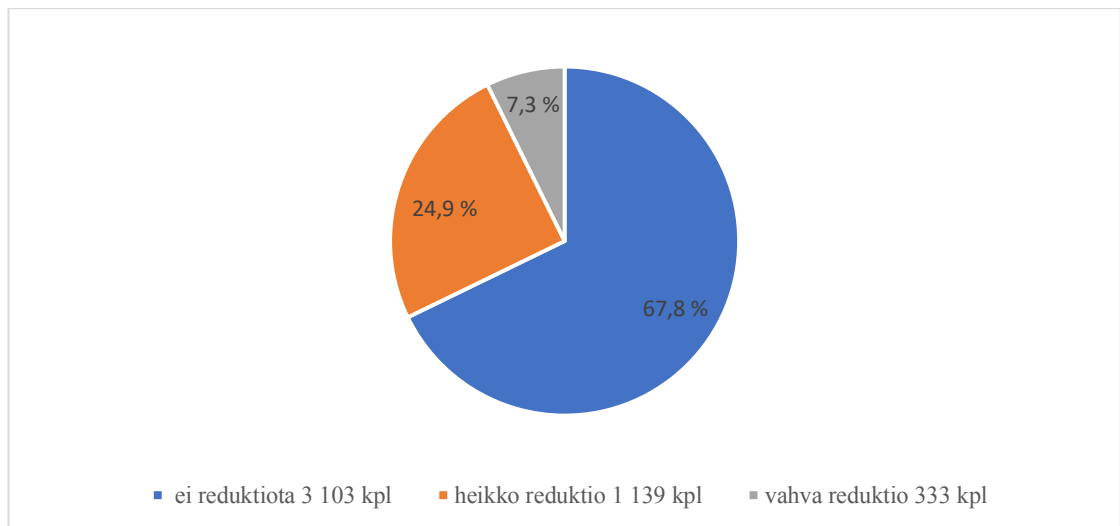
6. REDUKTIO NUORTEN PUHEKIELESSÄ

6.1. Yleiskatsaus koko aineistoon

Tässä luvussa esittelen ensin koko aineiston kvantitatiivisen analyysin tulokset. Tarkastelen kaikkien tutkimuskohteena olevien diftongien redusoitumista sekä teen havaintoja redusoitumisen eroista. Luvussa 6.2. tarkastelen jokaista redusoituvaa diftongia erikseen eri oppilaitoksissa ja erikseen tytöillä ja pojilla.

Kuten aiemmin mainitsin, vertaan tutkimustuloksiani pääasiassa Martta Lipposen (2014) ja Tanja Aittokosken (2011) tekemiin tutkimuksiin. Vertaamisen tekee mielenkiintoiseksi se, että Lipponen (2014) tutkii sydänsavolaiseen murrealueeseen kuuluvan Nilsin nuorten puhetta ja Aittokoski (2011) taas Pohjois-Savon murrealueen reunalla sijaitsevan Pyhäjärven nuorten käyttämää kieltä. Maantieteellisesti Nilsin sijaitsee 268 kilometriä Oulusta kaakkoon ja Pyhäjärvi 163 kilometriä Oulusta etelään.

Aineistoni koostuu 4 575 diftongista, joitten määrä ja reduktion vahvuus jakautuvat kuvion 1 mukaisesti:

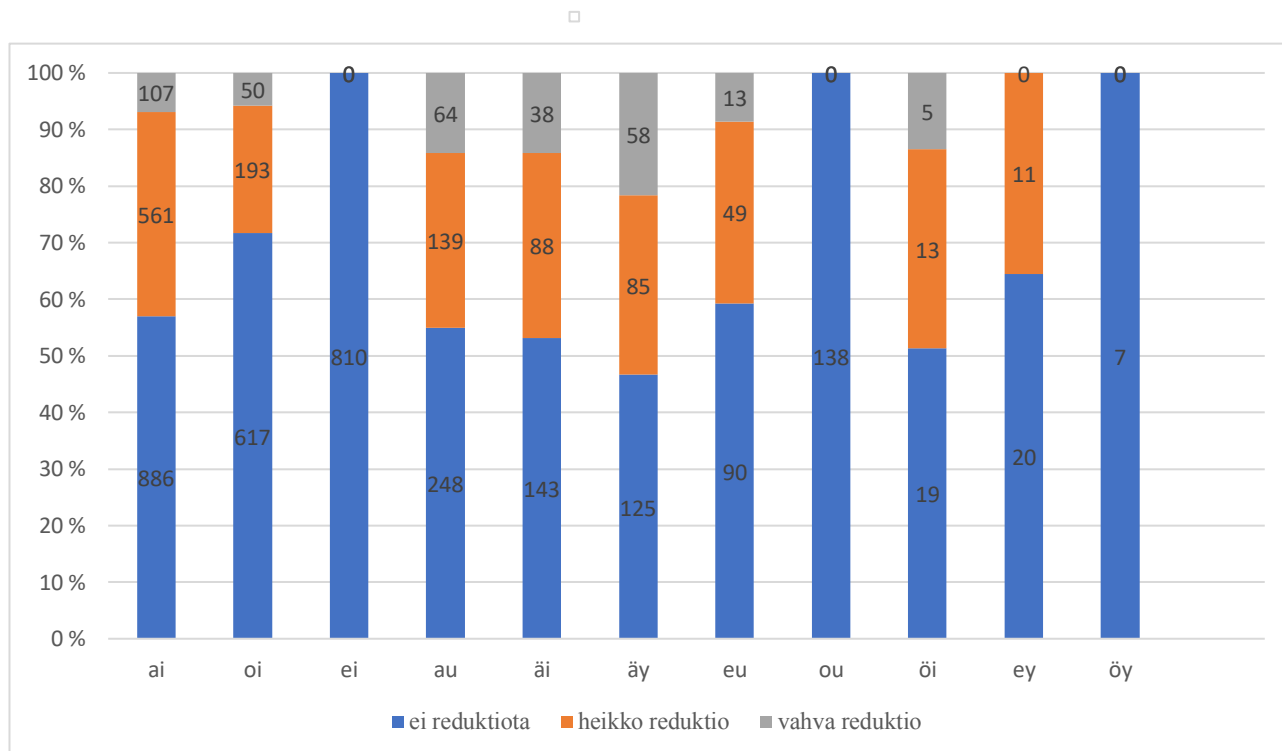


KUVIO 1. Diftongien esiintymät ja reduktion vahvuus koko aineistossa.

Yleiskielisiä muotoja on 3 103 (67,8 %), heikosti redusoituneita muotoja 1 139 (24,9 %) ja vahvasti redusoituneita muotoja 333 (7,3 %). Heikosti tai vahvasti redusoituneita diftongeja on yhteensä 32,2 %. Keskimääräinen reduktioindeksi on 1,40.

Diftongien redusoituminen on hiukan vähäisempää kuin Rantsilassa vuosituhannen vaihteessa asuvilla eläkeläisillä, joilla redusoituneita diftongeja on noin 45 %. Palolan (2018) tekemän tutkimuksen reduktioindeksi on 1,47. (Palola 2018: 210, 212.) Nilsiläisnuorilla redusoituneita diftongeja esiintyy reilusti enemmän eli 65 %, mutta Pyhäjärvellä asuvien nuorten redusoitumisherkkyys on lähes sama kuin oululaisnuorilla eli 37 % (Lipponen 2014: 29; Aittokoski 2011: 36).

Kuvioon 2 olen koonnut aineistoni diftongien esiintymien lukumäärät ja esiintymien jakautumisen yleiskielisiin, heikosti redusoituviin ja vahvasti redusoituviin. Diftongit on sijoitettu kuvioon siten, että vasemmalla on suurifrekvenssisin diftongi *ai* ja oikealla pienifrekvenssisin diftongi *öy*.



KUVIO 2. Diftonginreduktio diftongeittain ja esiintymien frekvenssit.

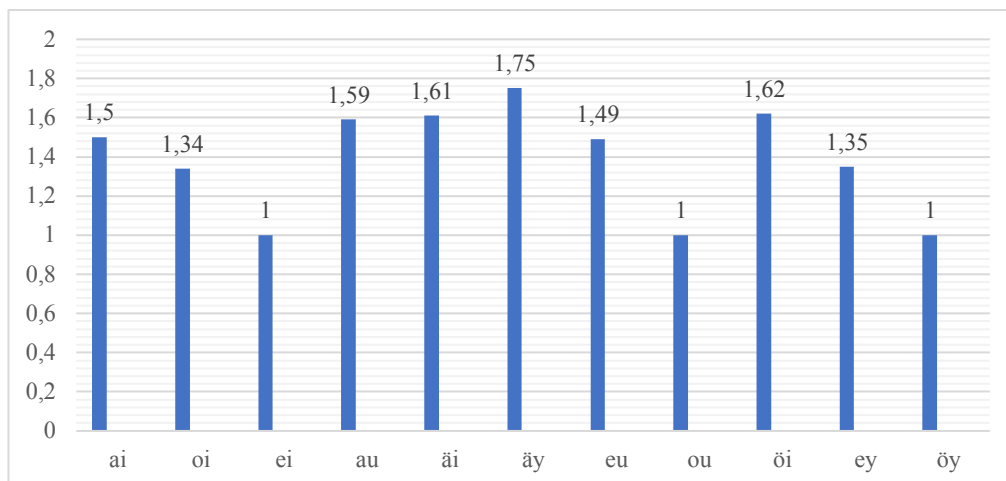
Kuviosta 2 voi huomata, että vähiten yleiskielisiä esiintymiä on diftongeilla *au*, *äi*, *äy*, *eu* ja *öi*, joista jopa lähes puolet redusoituu. Vahvaa reduktiota esiintyy eniten diftongilla *äy*, jonka esiintymistä yli 20 % on vahvasti redusoituneita. Diftongi *oi* on sen sijaan aineistoni redusoituvista diftongeista heikoimmin redusoituva. *oi*-diftongin esiintymistä yleiskielisinä esiintyy yli 70 %. *ey*-diftongilla on ainoastaan 31 esiintymää, joista kaikki ovat yleiskielisiä tai heikosti redusoituneita.

Kuviota 2 tarkasteltaessa voi huomata, että diftongit *ei*, *ou* ja *öy* esiintyvät aineistossani vain redusoitumattomassa muodossa. Koska kyseisten diftongien esiintymiä on koko aineistosta yhteensä 955 eli lähes 21 %, tarkoittaa se sitä, että muut diftongit redusoituvat keskimäärin useammin kuin kuviosta 1 voisi päätellä. Myöskin kandidaatintutkimukseni kyseiset diftongit esiintyvät vain yleiskielisinä (Tolonen 2018: 22). Rantsilan murteen diftonginreduktiota tutkinut Palola (2018) on huomannut saman ilmiön myös omassa tutkimuksessaan: *öy*-diftongi redusoituu noin neljäsosassa esiintymistä, mutta lähes kaikki redusoituneet muodot toistuvat vain yhden informantin puheessa (Palola 2018: 2019). Myös Aittokoski (2011) toteaa *öy*-diftongin redusoituvan harvakseltaan (Aittokoski 2011: 35). Sen sijaan diftonginreduktion vahvimilla esiintymisalueilla Nilsissä *öy*-diftongi redusoituu ensitavussa jopa 81-prosenttisesti (Lipponen 2014: 24).

Oman tutkielmani tapaan *ou*- ja *ei*-diftongien redusoituminen on vähäistä sekä Palolan (2018) että Aittokosken (2011) tutkimuksissa. Rantsilalaisten puhekielessä *ou*-diftongi redusoituu vain noin 6 %:ssa esiintymistä ja Pyhäjärven nuorten puhekielessä noin 7 %:ssa esiintymistä. (Palola 2018: 218; Aittokoski 2011: 33.) *ei*-diftongi puolestaan on Palolan (2018) tutkimuksessa kaikkein vähiten redusoituva diftongi (Palola 2018: 219). Myös Aittokosken (2011) tutkimuksessa *ei*-diftongi redusoituu vain muutamassa tapauksessa (Aittokoski 2011: 29).

Sen sijaan sekä Nilsissä että Vieremällä, jotka sijaitsevat keskellä vahvimpia savolaismurteitten alueita, redusoituvat herkästi sekä *ou*- että *ei*-diftongit (Makkonen 1997: 42; Lipponen 2014: 24). On ilmeistä, että reduktion vahvimalla esiintymisalueella Pohjois-Savossa reduktio koskee säännöllisemmin kaikkia diftongeja, kun taas Oulun seudulla ero eri diftongien redusoitumisessa on suurta: Rantsilassa *ei*-, *ou*- ja *öy*-diftongien redusoituminen on vähäistä, ja Oulussa nuorten puheessa kyseiset diftongit eivät redusoidu lainkaan. Alpo Räisänen (1972) esittää samansuuntaisia tutkimustuloksia Kainuun murteesta, jossa *ou*-, *öy*- ja *ei*-diftongien reduktio on havaittavissa vain alkukomponentin pidentymisenä (Räisänen 1972: 96–97).

Eri diftongien redusoitumisherkyyttä voidaan tarkastella vertaamalla reduktioindeksejä toisiinsa. Kuvioon 3 olen koonnut kaikkien diftongien reduktioindeksit.



KUVIO 3. Kaikkien diftongien keskimääräiset reduktioindeksit.

Myös kuvio 3 voi huomata, että koko aineiston herkimmin redusoituva diftongi on *äy*, jonka reduktioindeksi on 1,75. Seuraavaksi herkimmin redusoituvat *öi*-diftongi, jonka indeksi on 1,62, *äi*-diftongi, jonka indeksi on 1,61 ja *au*-diftongi, jonka indeksi on 1,59. Reduktioindeksiä käyttämällä on yksinkertaista verrata tuloksiani Palolan (2018) tutkimukseen. Olen koonnut taulukkoon 3 sekä Palolan (2018) että oman tutkimukseni diftongien reduktioindeksit (Palola 2018: 212).

TAULUKKO 3. Tutkimukseni diftongien sekä Palolan (2018) tutkimuksen diftongien reduktioindeksit.

	<i>ai</i>	<i>oi</i>	<i>ei</i>	<i>au</i>	<i>äi</i>	<i>äy</i>	<i>eu</i>	<i>ou</i>	<i>öi</i>	<i>ey</i>	<i>öy</i>
Rant-sila	2,03	1,32	1,08	1,64	1,26	1,73	1,54	1,06	1,79	-	1,26
Oulu	1,50	1,34	1	1,59	1,61	1,75	1,49	1	1,62	1,35	1

Taulukosta 3 voi havaita, että *ai*-, *äi*- ja *öy*-diftongeja lukuun ottamatta reduktioindeksien välinen ero Palolan ja tutkimukseni aineiston välillä on hyvin pieni. *ey*-diftongin Palola on jättänyt vähäisten esiintymien vuoksi tutkimuksensa ulkopuolelle. Tarkastelen tarkemmin tutkimusten välisiä eroja jokaista diftongia koskevassa alaluvussa.

Kaikkiin edellä esittämiini lukemiin vaikuttaa vahvasti yläkouluikäisten tyttöjen osuus aineistossani. Selvästi yleiskielisimmin puhuvia 9.-luokkalaisia tyttöjä on aineistossani kahdeksan, kun taas samanikäisiä poikia kaksi. Lisäksi sekä 9.-luokkalaiset että ammattiopistossa opiskelevat tytöt ovat huomattavasti puheliaampia verrattuna aineistoni poikiin tai yliopistossa opiskeleviin tyttöihin – eron huomaa selvästi diftongien lukumäärästä, jotka olen koonnut taulukkoon 4.

TAULUKKO 4. Informanttien lukumäärä ja sukupuolijakauma eri oppilaitoksissa sekä diftongien lukumäärä ja niiden prosentuaalinen osuus koko aineistosta.

oppilaitos ja sukupuoli	diftongit (f)	osuus koko aineistosta %
9.-luokkalaiset tytöt (yht. 8)	1 142	25,0 %
9.-luokkalaiset pojat (yht. 2)	400	8,7 %
ammattiopiston tytöt (yht. 9)	1 124	24,6 %
ammattiopiston pojat (yht. 6)	543	11,9 %
yliopiston tytöt (yht. 5)	792	17,3 %
yliopiston pojat (yht. 5)	574	12,5 %
yht. 35	4 575	100 %

Taulukosta 4 on havaittavissa se, kuinka sekä 9.-luokkalaisten että ammattiopiston tyttöjen puheessa esiintyvien diftongien osuus kaikista tutkimukseni diftongeista on noin neljäsosa. Peruskoulun poikien keskustelusta on tutkittavissa vain 402 diftongia, eli heidän osuutensa on alle 10 % kaikista tutkimukseni diftongeista. Myös ammattiopistossa ja yliopistossa opiskelevien poikien puheessa esiintyy diftongeja huomattavasti vähemmän kuin tyttöjen puheessa.

Vertaaminen aiempiin diftonginreduktiota koskeviin tutkimuksiin ei ole aivan yksiselitteistä. Esimerkiksi Rantsilan puhetta koskevan tutkimuksen aineisto on kerätty parikymmentä vuotta sitten. Informantit ovat eläkeikäisiä, ja aineisto on koottu haastattelemalla kielenoppaita. Vaikka litteroitavaa aineistoa on oman tutkimukseni tapaan noin kuusi tuntia, on tutkittavia diftongeja yli neljäsosa vähemmän (3 164 kpl). (Palola 2018: 200, 209.) Myös Lipposen (2014) aineisto (3 576 kpl) on pienempi kuin omani (Lipponen 2014:

liitteet 5–7). Savolaismurteiden alueella tehtyjen tutkimusten aineisto on kerätty haastatteleamalla toisin kuin omani.

Parhaiten tutkimukseni reduktioindeksin käyttö soveltuu tehtäessä vertailua Palolan (2018) tutkimukseen ja Lipposen (2014) tutkimuksen niihin diftongeihin, joissa on sama kolmiportainen asteikko kuin omassani. Lipposen (2014) tutkimus poikkeaa omastani myös siinä, että hän on tutkinut erikseen ensi- ja jälkitavujen diftongit (Lipponen 2014: 18)⁸.

6.2. Diftongien redusoituminen

Tarkastelen seuraavissa luvuissa diftongien redusoitumista diftongeittain. Esittelen tulokset diftongien esiintymistiheyden mukaisessa järjestyksessä siten, että etenen aineistossani yleisimmin esiintyvistä diftongista vähiten esiintyvään (ks. kuvio 2). Jätän tarkasteluni ulkopuolelle *ou*-, *öy*- ja *ei*-diftongit, jotka esiintyvät aineistossa vain yleiskielisinä.

6.2.1. *ai*-diftongin redusoituminen

Reduktioindeksin 1,50 saavan *ai*-diftongin esiintymiä on koko aineistossa 1 554. Aiemmissä tutkimuksissa *ai*-diftongi on sekä taajafrekvenssinen että herkästi redusoituva. Esimerkiksi Palolan (2018) tutkimuksessa *ai*-diftongi saa reduktioindeksin 2,03 ja diftongi redusoituu jopa noin 68 %:ssa esiintymistä. Aittokosken (2011) tutkimuksessa *ai*-diftongi redusoituu 35-prosenttisesti ja Lipposen (2014) tutkimuksen ensitavuissa 60-prosenttisesti. Myös eteläsavolaisten diftonginreduktiota tutkineen Mielikäisen (1994) tutkimuksessa *ai*-diftongin reduktioindeksi on korkea. (Palola 2018: 212; Aittokoski 2011: 29; Lipponen 2014: 20; Mielikäinen 1994: 81.) Tekemässäni kandidaatintutkielmassa *ai*-diftongi redusoituu 53-prosenttisesti eli on koko aineiston herkimmin redusoituva diftongi (Tolonen 2018: 23).

⁸ Olen tässä tutkimuksessa päättänyt käyttämään vertaamiseen Lipposen (2014) tutkimuksen ensitavujen diftongireduktiota koskevia tuloksia, koska jälkitavujen osalta hän ei ole eritellyt eri diftongeja toisistaan. Tutkimuksessaan Lipponen (2014) toteaa, että jälkitavujen reduktioindeksi on tiettyjen diftongien osalta selvästi matalampi kuin ensitavuissa. Sen sijaan monoftongiutuminen on jälkitavuissa yleisempää kuin ensitavuissa. (Lipponen 2014: 33; Räisänen 1972: 100.)

Taulukossa 5 on nähtävissä *ai*-diftongin reduktion vahvuus eri oppilaitoksissa ja sukupuolittain jaoteltuna. Taulukossa on nähtävissä myös jokaisen ryhmän reduktioindeksi.

TAULUKKO 5. *ai*-diftongin reduktion vahvuus ja reduktioindeksi.

<i>ai</i> -diftongi	ei reduktiota	heikko reduktio	vahva reduktio	reduktioindeksi
9.-luokkalaiset				
tytöt	83,7 %	15,6 %	0,7 %	1,17
pojat	20,8 %	71,1 %	8,1 %	1,87
ammattiopisto				
tytöt	63,2 %	27,2 %	9,7 %	1,46
pojat	38,8 %	48,6 %	12,6 %	1,74
yliopisto				
tytöt	62,4 %	33,2 %	4,4 %	1,42
pojat	27,5 %	60,6 %	11,9 %	1,84

Kuten taulukosta 5 on nähtävissä, poikien käyttämistä *ai*-diftongeista redusoituu jopa noin 60–80 %. Myös ammattiopiston ja yliopiston tytöillä *ai*-diftongi redusoituu noin 36 prosentissa tapauksista. Sen sijaan 9.-luokkalaisten tyttöjen käyttämistä diftongeista vain noin 16 % redusoituu. Vaikka *ai*-diftongin keskimääräinen reduktioindeksi on 1,50 ja kaikkien poikien indeksi vaihtelee 1,74–1,87, ei *ai*-diftongi kuitenkaan ole tutkimukseni mukaan herkimmin redusoituva diftongi yhdenkään ryhmän puheessa. Murteellisimmin puhuvien poikien puheessa reduktioindeksit nousevat muutamissa diftongeissa yli arvon 2,00. Näistä diftongeista kerron seuraavissa luvuissa.

Taulukosta 5 on havaittavissa myös koko diftonginreduktiota koskevan tutkimukseni kokonaiskuva: 9.-luokkalaisten tyttöjen reduktioindeksi on lähellä arvoa 1, ammattiopiston ja yliopiston tyttöjen reduktioindeksi on selvästi korkeampi ja kaikkien ryhmien poikien reduktioindeksi on lähellä arvoa 2. Myös muissa diftongeissa reduktioiden väliset erot ovat samankaltaiset. Kerron kokoavasti kaikkien diftongien, eri oppilaitoksessa opiskelevien ja sukupuolten välisistä eroista luvussa 8.

Esimerkeissä 4–7 on nähtävissä 9.-luokkalaisten tyttöjen puheessa esiintyvät yleiskieliset *ai*-diftongit (tarkastelun kohteena oleva lekseemi lihavoitu):

- (4) *mä en ymmärrä miks Aino vihaa **kaikkia*** (PKT)
- (5) *mä olin **lainannu** Ainolta sen takin liikkatunnille* (PKT)
- (6) *sä **lainasit** sen takin* (PKT)
- (7) *mä **lainasin** sen (.) kato ku liikkaope sano joo sun pitää ottaa takki* (PKT).

Esimerkeistä 8–12 voi puolestaan huomata vain pari vuotta vanhempien ammattiopiston tyttöjen puheessa esiintyvän heikon ja vahvan reduktion:

- (8) *käännistää kone on **laettaa vaekka** joku tietokone päälle* (AOT)
- (9) *sitte mää **lätöin** sen flirtin* (AOT)
- (10) *mitä sä **lätöit** sille* (AOT)
- (11) *mä **lätöin** flirtin* (AOT)
- (12) *mikä **aeka** siel on (.) sit mää vaa sannoin mikä **aika** on* (AOT).

Tyypillistä nuorten käymille keskusteluille on se, että samasta sanasta voidaan samassa puheenvuorossa käyttää sekä yleiskielistä että vahvasti redusoituvaa muotoa (ks. esimerkki 12). Saman ilmiön toteaa myös Lipponen (2014), jonka tutkimuksessa saman informantin käyttämässä kieltosanassa *ei* vaihtelee säilynyt diftongi aina monoftongiutuneeseen muotoon *ee* asti (Lipponen 2014: 40). Nuolijärvi (1986) ja Palander (2005) selittävät ilmiötä jatkumona, jolle on tyypillistä kaikki eri reduktiovariantit. (Nuolijärvi 1986: 49; Palander 2005: 44–47).

Esimerkeissä 13–15 yliopistossa opiskelevat pojat, joilla *ai*-diftongin reduktioindeksi on 1,84, selittävät keskustelunaiheeksi antamaani *sairaala*-sanaa ja keskustelevat viikonloppusuunnitelmistaan:

- (13) ***säirraala** on **päikka** jossa on **säirräita** ihmisiä (.) niitä hoijetaa kaotta tutkittaa ihmisiä joilla on jotaki oerreita* (YOP)
- (14) ***säiraalassa** hoidetaan **säiräita** ja vammasia* (YOP)
- (15) *mää lähe **perjantaina** kotipuolee (.) pittää mennä siskolla käömmää ku on kyselly ku on kummityttö kotona (.) en oo käöny kahtteen kuukaoteen (.) siitä on **äika lällä** kaks kuukautta* (YOP).

ai-diftongin redusoituminen on sekä ammattiopistossa että yliopistossa opiskelevilla lähes samankaltaista: tytöt redusoivat noin 37 %:ssa ja pojat noin 61–72 %:ssa tapauksista.

Myös vahvaa reduktiota esiintyy molempien ryhmien puheessa lähes yhtä paljon (tyttöillä 5–10 % ja pojilla noin 12 %).

Sukupuolten välinen ero *ai*-difongin redusoitumisessa on huomattava kaikkien ikäryhmien tyttöjen ja poikien välillä. Näyttääkin siltä, että tyttöjen reduktio on suunnilleen sama kuin Pyhäjärvellä asuvilla tytöillä, joilla redusoitumattomia muotoja on yli 60 %:ssa tapauksista. Sitä vastoin pojat redusoivat yhtä usein kuin Nilsiässä, joskin reduktio on useimmiten heikko (Aittokoski 2011: 29; Lipponen 2014: 22).

6.2.2. *oi*-difongin redusoituminen

oi-difongin esiintymiä on koko aineistossa 860, ja sen reduktioindeksi 1,34 on pienin tutkittavista diftongeista. Keskimäärin vain 28 % diftongeista redusoituu, joista 22 % heikosti ja 6 % vahvasti. Aittokosken (2011: 29) tutkimuksessa *oi*-difongin reduktio on täsmälleen samankaltainen: 28 % diftongeista redusoituu, 22 % heikosti, 6 % vahvasti. Ero Lipposen (2014: 20) tutkimuksen savolaisnuoriin on huomattava, koska nilsiäläisnuorten *oi*-diftongeista redusoituu 55 %. Palolan (2018) tutkimuksessa *oi*-diftongi saa tunnusluvun 1,32, mikä on lähes sama kuin tutkimukseni oululaisnuorilla (Palola 2018: 216).

Taulukkoon 6 on koottu *oi*-difongin reduktion vahvuus ja reduktioindeksit eri oppilaitoksissa ja erikseen tytöillä ja pojilla.

TAULUKKO 6. *oi*-diftingin reduktion vahvuus ja reduktioindeksi.

<i>oi</i> -diftingi	ei reduktiota	heikko reduktio	vahva reduktio	reduktioindeksi
9.-luokkalaiset				
tytöt	81,7 %	18,3 %	0 %	1,18
pojat	37,8 %	42,2 %	20 %	1,82
ammattiopisto				
tytöt	81,6 %	16,9 %	1,6 %	1,20
pojat	59,3 %	24,4 %	16,3 %	1,57
yliopisto				
tytöt	80,8 %	18,1 %	1,1 %	1,20
pojat	41,8 %	41,8 %	16,5 %	1,75

Taulukosta 6 on nähtävissä, että kaikkien tyttöjen reduktio on lähes sama eli 1,18–1,20. Diftingi säilyy yleiskielisenä yli 80 %:ssa tapauksista, eikä vahvaa reduktiota esiinny juuri lainkaan. Vaikka tytöillä murteellisuus on *oi*-diftingien esiintymissä vähäistä, redusoivat sen sijaan sekä 9.-luokkalaiset että yliopiston pojat noin 60 %:ssa tapauksista (esimerkit 16–18). Ammattiopiston pojilla yleiskieliset muodot esiintyvät taajempaan, mutta myös heidän puheessaan esiintyy jonkin verran vahvaa reduktiota (esimerkki 18).

- (16) *ettekö te **yöi** jättää sitä jonnekki **hoetoon*** (PKP)
 (17) – – *tutkittaa ihmisiä **jöilla** on jotaki **oerreita*** (YOP)
 (18) ***oekkee** mukia hampurilaine* (AOP).

Ammattiopiston poikien muita poikia alhaisempi reduktioindeksi (1,57) on hiukan odotuksenvastainen. Yleiskielisiä muotoja on lähes 60 % kaikista *oi*-diftingeista. Aineistoa tarkemmin tarkasteltaessa voi huomata, että ammattiopiston pojat käyttävät runsaasti yleiskielisiä täytesanoja *oikeesti* ja *oikeen* (esimerkki 19).

- (19) *empä **oikeestaa** mittää nykyää tee (.) tää mittää **oikeestaa** mittää sen kummempaa (.) emmä nykyää pellaa muuta ku lätkävuoroilla (.) eihä frispiikolffia voi liikunnaksi sanua (.) rentoo kaveriporukalla heittelää kiekkoo ja jäuhetaa paskaa (.) **oikeesti** on se iha järkevää. **oikeesti*** (AOP).

Ammattiopiston poikien aineisto sisältää 123 *oi*-diftongia, joista noin 13 % on juuri sanoissa *oikeesti* ja *oikeen*. Jos kyseiset sanat jätettäisiin huomiotta reduktioastetta laskettaessa, olisi yleiskielisten *oi*-diftongien osuus noin 53 % eli lähes samanlainen kuin muilla oululaispojilla.

Nilsiläispoikien *oi*-diftongeista redusoituu Lipposen (2014) tutkimuksessa 67 %, eli oululaispoikien reduktioaste on lähes sama. Vahvaa reduktiota on oululaisilla pojilla jopa hiukan enemmän kuin nilsiläisillä, koska 16–20 % oululaispoikien *oi*-diftongeista esiintyy vahvasti redusoituneena. Nilsissä puolestaan 13 % poikien *oi*-diftongeista redusoituu vahvasti. (Lipponen 2014: 22.) Tutkimustulos on joka tapauksessa mielenkiintoinen siksi, että pojilla sekä *ai*- että *oi*-diftongien redusoituminen on hyvin samankaltaista Oulussa ja Nilsissä. Aittokosken (2011: 29) tekemässä tutkimuksessa puolestaan pyhäjärvisien poikien *oi*-diftongeista redusoituu vain 13–22 % ja tyttöjen 19–26 %. Näin ollen sekä *ai*- että *oi*-diftongien redusoitumisen tuloksia verrattaessa on havaittavissa sama huomio: oululaistyttyjen reduktio muistuttaa pyhäjärvisien tyttöjen reduktiota ja oululaispoikien reduktio nilsiläispoikien reduktiota.

6.2.3. *au*-diftongin redusoituminen

Aineiston seuraavaksi taajafrekvenssisin diftongi on *au*, jonka esiintymiä on yhteensä 451 kpl ja jonka reduktioindeksi on 1,59 eli korkeampi kuin *ai*- ja *oi*-diftongeilla. Palolan (2018: 212) tutkimuksen indeksi on 1,64 eli suunnilleen sama. Tutkimukseni kaikista *au*-diftongeista lähes puolet (45 %) redusoituu. Oman tutkimukseni kokonaisindeksit eivät ole kuitenkaan aivan vertailukelpoisia verrattuna Palolan (2018) tutkimukseen, koska yhteenlaskettuja tuloksia vääristää luvussa 6.1. selittämäni 9.-luokkalaisten yleiskielisten tyttöjen runsaat diftongiesiintymät. Muiden kuin 9.-luokkalaisten tyttöjen reduktioindeksit ovatkin verrattain korkeat kuten taulukosta 7 voi huomata:

TAULUKKO 7. *au*-difongin reduktion vahvuus ja reduktioindeksi.

<i>au</i> -diftongi	ei reduktiota	heikko reduktio	vahva reduktio	reduktioindeksi
9.-luokkalaisten				
tytöt	82,0 %	16,4 %	1,6 %	1,20
pojat	36,4 %	36,4 %	27,2 %	1,91
ammattiopisto				
tytöt	62,3 %	28,9 %	8,7 %	1,46
pojat	41,5 %	34,1 %	24,4 %	1,83
yliopisto				
tytöt	61,5 %	25,6 %	12,8 %	1,51
pojat	22,9 %	49,4 %	27,7 %	2,05

Taulukosta 7 on nähtävissä, että varsinkin poikien reduktioindeksi on korkea, yliopistossa opiskelevien poikien jopa yli 2. Myös muiden kuin 9.-luokkalaisten tyttöjen reduktioindeksi on noin 1,50. *au*-diftongi onkin koko aineiston neljänneksi herkimmin redusoituva diftongi. Sekä ammattiopiston että yliopiston tyttöjen *au*-difongin redusoituminen on jälleen hyvin samankaltaista: yli 60 % diftongeista säilyy yleiskielisinä, mutta vahvaakin reduktiota esiintyy (esimerkit 20–23).

- (20) *kaulus* (.) *siis joo paijassa on esimerkiksi kàulus tòi takissa vòì olla kàulus* (YOT)
- (21) *no siis se on aika haoska ku jotkut äänet voi olla tosi kaonniita* (YOT)
- (22) *mää nään kàunèutta kàikkiällä* (.) *luonnossa on paljo kauneutta* (YOT)
- (23) *oikeesti ehkä me ollaa liian kaopunkilàistunu* (YOT).

au-difongin redusoitumista ei voi suoraan verrata Lipposen (2014) tutkimukseen, koska *au* on diftongi, joka voi monofongiutua sydänsavolaisissa murteissa varianttiin *aa*. Koska monofongiutuneita muotoja ei aineistooni sisälly yhtään, ovat käyttämämme asteikot erilaiset. (Lipponen 2014: 27–28.) Myös Lipposen (2014: 28) tutkimuksessa *au*-diftongi on kuitenkin herkästi redusoituva: poikien puheessa on keskimäärin vain 14 %

ja tyttöjen puheessa 38 % yleiskielisiä muotoja. Aittokosken (2011: 32) tutkimuksessa *au*-diftingin yleiskielisten varianttien osuus on keskimäärin noin 45 % eikä sukupuolten välillä ole suurta vaihtelua. Näin ollen oululaispojat, joilla redusoitumattomia variantteja on noin 22–42 %, redusoivat *au*-diftingia huomattavasti herkemmin kuin Pyhäjärvellä asuvat pojat.

au-diftingille on Mielikäisen (1994:81) mukaan tyypillistä herkkä redusoituminen alueille, joilla reduktio ei ole täydellisesti tapahtunut. Se on ollut myös aiemmissa tutkimuksissa yksi herkimmin redusoituvista diftongeista (esim. Mielikäinen 1994: 81; Aittokoski 2011: 33). Äänteenmuutoksen vakiintumattomuudelle on Itkosen (1970: 430) mukaan tyypillistä eri varianttien runsas vaihtelu, kuten yliopiston tyttöjen keskusteluista poimittuista esimerkeistä käy ilmi (esimerkit 20–23).

au-diftingi redusoituu ammattiopiston pojilla yllättäen varsin vähän, koska diftongeista 41,5 % säilyy yleiskielisinä. Kuten ensimmäisessä luvussa kävi ilmi, ammattiopiston neljästä keskustelusta (AO1–AO4) keskusteluissa AO1 ja AO3 osallistujina on sekä tyttöjä että poikia (ks. taulukko 2). Vain keskustelussa AO2 osallistujina on ainoastaan poikia. Pohdinkin myöhemmin luvussa 8.2. keskusteluryhmän kokoonpanon merkitystä tutkimieni murrepiirteiden esiintymiseen.

6.2.4. *äi*-diftingin redusoituminen

Koko aineistossa *äi*-diftingin esiintymiä on yhteensä 269 kpl, ja sen reduktioindeksi on 1,61. Keskimäärin 53 % *äi*-diftingin esiintymistä on yleiskielisiä, 33 % heikosti redusoituneita ja 14 % vahvasti redusoituneita. Rantsilan murteen vastaavat prosentit ovat 44 %, 37 % ja 19 %, eli *äi*-diftingin redusoituminen Oulussa ja Rantsilassa on keskimäärin samankaltainen (Palola 2018: 216). Lipposen (2014: 20) tutkimuksen nilsiäisnuorten *äi*-diftongeista vain 29 % on yleiskielisiä. Pyhäjärvellä puolestaan *äi*-diftingi säilyi yleiskielisenä noin 50–70 %:ssa tapauksista eli useammin kuin Nilsiässä ja Oulussa (Aittokoski 2011: 29). Vieremän murteessa puolestaan *äi*-diftingin reduktioindeksi on 1,6–2,1 (Makkonen 1997: 42).

äi-diftingin redusoitumisen tutkimista hankaloittaa *äiti*-lekseemin taaja esiintyminen. *Äiti*-sana redusoituu usein affektin vaikutuksesta niilläkin, joilla reduktiota ei yleensä esiinny (ks. Mantila & Pääkkönen 2010: 88; Makkonen 1997: 42; Aittokoski 2011: 41). Tässä aineistossa *äiti*-lekseemi esiintyy yhteensä 75 kertaa, joista 42 kertaa muodossa *äiti*, 13 kertaa muodossa *äiti* ja 20 kertaa muodossa *äeti*. *äi*-diftingi esiintyy 28 %:sti juuri *äiti*-lekseemissä (*äi*-diftingin esiintymiä on 269). Jos *äiti*-lekseemin sisältämät *äi*-diftingiesiintymät jätetään tutkimukseeni laskematta, näyttäisi *äi*-diftingin redusoituminen seuraavalta (taulukko 8):

TAULUKKO 8. *äi*-diftingin reduktion vahvuus ja reduktioindeksi muissa kuin *äiti*-lekseemin esiintymissä.

<i>äi</i> -diftingi muissa kuin <i>äiti</i> -lekseemin esiintymissä	ei reduktiota	heikko reduktio	vahva reduktio	reduktioindeksi
9.-luokkalaiset				
tytöt	78,9 %	18,4 %	2,7 %	1,24
pojat	33,3 %	50,0 %	16,7 %	1,83
ammattiopisto				
tytöt	50,7 %	43,5 %	5,8 %	1,55
pojat	28 %	60 %	12 %	1,84
yliopisto				
tytöt	66,7 %	23,3 %	10 %	1,43
pojat	31,8 %	45,5 %	22,7 %	1,90

Taulukosta 8 voi huomata, että jokaisen oppilaitoksen poikainformanttien puheessa *äi*-diftingit redusoituvat herkästi: yleiskielisten diftingien osuus on vain noin kolmasosa kaikista *äi*-diftingeista. Myös tytöillä 9.-luokkalaisia lukuun ottamatta *äi*-diftingeista jopa yli puolet redusoituu.

Taulukossa 9 on nähtävissä *äi*-diftingin reduktion vahvuus eri oppilaitoksissa ja sukupuolittain jaoteltuna. Taulukossa on nähtävissä myös jokaisen ryhmän reduktioindeksi.

TAULUKKO 9. *äi*-diftingin reduktion vahvuus ja reduktioindeksi.

<i>äi</i> -diftingi	ei reduktiota	heikko reduktio	vahva reduktio	reduktioindeksi
9.-luokkalaiset				
tytöt	78,9 %	18,3 %	2,8 %	1,24
pojat	23,5 %	52,9 %	23,6 %	2,00
ammattiopisto				
tytöt	50,6 %	36,5 %	12,9 %	1,62
pojat	27,3 %	48,5 %	24,2 %	1,97
yliopisto				
tytöt	66,7 %	21,2 %	12,1 %	1,45
pojat	30,0 %	40,0 %	30,0 %	2,00

Taulukoita 8 ja 9 verrattaessa voi huomata, että *äiti*-lekseemin sisältämien *äi*-diftingien huomioiminen analyysissäni suurentaa reduktioindeksiä kaikissa ryhmissä 9.-luokkalaisten tyttöjä lukuun ottamatta. Tästä voikin päätellä sen, että *äiti*-lekseemin sisältämä *äi*-diftingi redusoituu keskimäärin herkemmin kuin muitten lekseemien *äi*-diftingit.

äi-diftingin redusoitumisen erot eri ryhmien välillä ovat hyvin paljon samankaltaiset kuin muissakin diftingeissa. Murteellisimpia puhujia ovat jälleen yliopiston ja yläkoulun pojat, joilla reduktioindeksi on 2,00. Ammattiopiston poikien reduktioindeksi on lähes sama eli 1,97. Vähiten *äi*-diftingi redusoituu jälleen yläkoulun tytöillä, joilla reduktioindeksi on 1,24. Ammattiopiston tyttöjen reduktioindeksi on 1,62 ja yliopiston tyttöjen reduktioindeksi on 1,45. Molempien ryhmien puheessa esiintyy yleiskielisiä diftingeja alle 50-prosenttisesti.

Verrattaessa sukupuolten välisiä eroja Lipposen (2014) ja Aittokosken (2011) tutkimuksiin voi huomata, että Pyhäjärvellä *äi*-diftingien redusoituminen on vähäisempää sekä tytöillä että pojilla (yleiskielisten varianttien osuus yli puolet esiintymistä) ja Nilsissä reduktio on vahvempaa, koska tytöillä 40 % ja pojilla vain 17 % esiintymistä on yleiskielisiä (Aittokoski 2011: 29; Lipponen 2014: 22). Edellä esiteltujen diftingien tapaan oululaispoikien reduktio näyttää olevan siis lähempänä nilsiäläispoikien kuin pyhäjärvisien

poikien reduktiota. Oululaistytöillä reduktio taas näyttää olevan hiukan vahvempi kuin Pyhäjärvellä mutta heikompi kuin Nilsiässä (Aittokoski 2011: 29; Lipponen 2014: 22). *äi*-diftingin erilaisia variantteja havainnollistavat esimerkit 24–28:

- (24) *minäki kattòin àina **äetin** kaa Disneytä ja Muumeja* (AOT)
- (25) *kato **näetä** mu kortteja* (AOT)
- (26) ***äiti** synnytti minut tänne ja se assuu kotona ja keittää ruokaa* (AOP)
- (27) ***äeti** on mu **äeti*** (AOP)
- (28) *lasakne on àika hyvvää (.) **äitin** tekemä lasakne* (AOP).

6.2.5. *äy*-diftingin redusoituminen

äy-diftingilla on aineistossani lähes sama määrä esiintymiä kuin *äi*-diftingilla, ja se redusoituu keskimäärin samaan tapaan kuin *äi*-diftingi. Koko aineistossa *äy*-diftingin esiintymiä on 268, jotka redusoituvat seuraavasti: ei reduktiota 47 %:ssa esiintymistä, heikko reduktio 32 %:ssa esiintymistä ja vahva reduktio 21 %:ssa esiintymistä, ja reduktioindeksi on keskimäärin 1,75 eli korkein kaikista diftingeista (*äi*-diftingin vastaavat lukemat: 269, 53 %, 33%, 14 % ja 1,61).

Luvussa 3 mainitsemani eri diftingien houkuttelevuus oli hyödyllistä, sillä selitettäväksi sanaksi antamani *näytelmä* (esimerkki 29) sai aikaan sen verran keskustelua, että aineistossani on *äy*-diftingin esiintymiä runsaasti. Muita *äy*-diftingin sisältäviä leksejä aineistossani ovat esimerkiksi *käyttää*, *käytävä* ja *täysi* (esimerkit 30–33):

- (29) *mikä on **näötelmä**? tää on kyllä àikamòine **näytelmä*** (AOP)
- (30) *tuota sannaa [leyhyttää] en oo ikinä ite **käöttäny*** (YOP)
- (31) ***käöttörahaa** on ku ensin vaa pakolliset kulut pòis* (YOT)
- (32) *oli hàuska tännää ku kävelin tuota **jiikäättävää*** (YOP)
- (33) *eniten käsitelty maeto on **täysmaeto*** (AOP).

Myös aiemmissa tutkimuksissa *äy*-diftingi on ollut herkästi redusoituva Aittokosken (2011) aineistoa lukuun ottamatta. Palolan (2018) tutkimuksessa reduktioindeksi on 1,73 ja Makkosen (1997) tutkimuksen vieremäläisnuorten 1,70. Pyhäjärvellä *äy*-diftingi säilyy sen sijaan yleiskielisenä 61-prosenttisesti. Myös Nilsiässä *äy*-diftingi on yksi

herkimmin redusoituvista. (Palola 2018: 215; Makkonen 1997: 42; Aittokoski 2011: 34; Lipponen 2014: 27–28.)

Taulukkoon 10 on koottu eri oppilaitosryhmien puheessa esiintyvien *äy*-diftongien reduktion vahvuus ja reduktioideksi.

TAULUKKO 10. *äy*-diftongin reduktion vahvuus ja reduktioindeksi.

<i>äy</i> -diftongi	ei reduktiota	heikko reduktio	vahva reduktio	reduktioindeksi
9.-luokkalaiset				
tytöt	76,3 %	23,7 %	0 %	1,24
pojat	27,3 %	59,1 %	13,6 %	1,86
ammattiopisto				
tytöt	53,0 %	25,8 %	21,2 %	1,68
pojat	30,6 %	44,9 %	24,5 %	1,94
yliopisto				
tytöt	60,0 %	30,0 %	10 %	1,50
pojat	24,4 %	22,0 %	53,6 %	2,29

Taulukosta 10 on nähtävissä, että *äy*-diftongi redusoituu herkästi kaikkien ryhmien puheessa. Se redusoituu myös 9.-luokkalaisten tyttöjen puheessa jonkin verran *äi*-diftongin tapaan. Huomionarvoista on, että yliopiston pojilla diftongilla on vahva reduktio yli 50 %:ssa tapauksista ja reduktioindeksi korkea eli 2,29. Myös muilla pojilla reduktioindeksi on korkea: 1,86–1,94. Reduktiota esiintyy myös ammattiopiston ja yliopiston tyttöjen puheessa, koska myös heillä reduktioindeksi on 1,50 tai yli, ja yleiskielisiä variantteja on vain hiukan yli puolet kaikista diftongeista.

Verrattaessa tyttöjen ja poikien lukemia Aittokosken (2011) ja Lipposen (2014) tutkimuksiin ovat tulokset odotuksenmukaisia. Nilsissä poikien käyttämistä *äy*-diftongeista peräti 84 % redusoituu, osa monoftongiutumiseen saakka (*ää*). Myös tyttöjen puheessa *äy*-diftongit redusoituvat yli 60-prosenttisesti. Pyhäjärvellä poikien käyttämistä

diftongeista säilyy yleiskielisinä yli 50 % ja tytöillä yli 60 %. (Aittokoski 2011: 34; Lipponen 2014: 28.) Oululaisnuorten lukemat ovat siis hyvin samanlaiset kuin aiemmissa edellä esittelemissäni diftongeissa: poikien reduktioherkkyys muistuttaa enemmän nilsiäislaispoikien reduktiota ja tyttöjen pyhäjärvisten tyttöjen reduktiota.

Esimerkeissä 34–37 on nähtävissä ammattiopiston tyttöjen puheessa esiintyviä äy-diftongin redusoituneita muotoja.

- (34) *mä alkoin naoraa (.) **näötä** se sano (.) varaudu että tää on ihan helvetin kuuma (.) sitte mä vaan **näötin** sille sen kuvan (AOT)*
- (35) *mun on ehkä ihan pakko mennä **käömmää** vessassa (AOT)*
- (36) ***näötelmä** on se ku sä meet teatteriin ja siellä on joku **näötelmä** menossa (AOT)*
- (37) ***näötelmässä** ihmiset esittää jottai (AOT).*

6.2.6. eu-diftongin redusoituminen

eu-diftongi esiintyy aineistossani 152 kertaa, ja sen keskimääräinen reduktioindeksi on 1,49. Yleiskielisten varianttien osuus kaikista esiintymistä on 59 %, heikosti redusoituneiden 32 % ja vahvasti redusoituneiden 9 % (ks. kuvio 2). Aikaisemmissa tutkimuksissa *eu*-diftongin reduktion tutkimista on vaikeuttanut diftongin vähäiset esiintymät (esim. Aittokoski 2011: 33; Makkonen 1997: 42). Keräämäni aineistoon sain runsaasti *eu*-diftongin esiintymiä pyytäessäni informanteja selittämään lekseemit *seuraava* ja *kauneus* (esimerkit 38–39). Muita keräämäni aineiston *eu*-diftongin sisältämiä lekseemejä ovat esimerkiksi *euro* ja *seutu* (esimerkit 40–41). *Seuraava*-lekseemissä esiintyy usein myös erikoisgeminatiota, josta kerron luvussa 7.

- (38) ***sèurraava** on edellisen vastakohta (YOP).*
- (39) *mu mielestä voi puhua ulkosesta **kaunèuvvesta** (AOT)*
- (40) ***èuro** on se mitä mullakaa ei oo (AOT)*
- (41) ***seutu** on vähän niinku **maasèutu** (.) vähä niinku *Tupos* (AOT).*

Palolan (2018) aineiston rantsilalaispuhujien *eu*-diftongin reduktioindeksi on 1,54 eli hyvin lähellä oululaisnuorten indeksia. Myös yleiskielisten, heikosti redusoituneitten ja vahvasti redusoituneitten diftongien jakaumat ovat lähes samat: 58 %, 31 % ja 12 %. Vertaamista Aittokosken (2011) ja Lipposen (2014) tutkimuksiin hankaloittaa heidän aineistojensa vähäiset *eu*-diftongin esiintymät sekä *euro*-lekseemin taaja esiintyminen. (Palola

2018: 216; Aittokoski 2011: 44; Lipponen 2014: 39.) Vertaamista hankaloittaa myös se, että sydänsavolaismurteissa myös *eu*-diftongi voi monofongiotua muotoon *ee* (esim. *euro* ~ *eero*).

Myös keräämässäni aineistossa *euro*-lekseemi esiintyy taajaan. Esiintymiä on 50 eli noin kolmasosa kaikista *eu*-diftongin esiintymistä. *Euro* edustuu oululaisnuorten puheessa useimmiten yleiskielisenä, koska 72 %:ssa tapauksista sana esiintyy variantissa *euro*, 24 %:ssa tapauksista asussa *èuro* ja vain 4 %:ssa tapauksista asussa *eoro*.

eu-diftongin redusoituminen oululaisnuorten puheessa varioi muitten diftongien tavoin paljon. Olen koonnut oppilaitosten ja molempien sukupuolten lukemat taulukkoon 11. Koska *eu*-diftongeja on aineistossani vähän, taulukossa näkyvät prosenttien lisäksi frekvenssit.

TAULUKKO 11. *eu*-diftongin esiintymät, reduktion vahvuus ja reduktioindeksi.

<i>eu</i> -diftongi	ei reduktiota	heikko reduktio	vahva reduktio	reduktioindeksi
9.-luokkalaiset				
tytöt	95,8 % (23)	4,2 % (1)	0 % (0)	1,04
pojat	33,3 % (1)	66,7 % (2)	0 % (0)	1,67
ammattiopisto				
tytöt	63,0 % (29)	26,1 % (12)	10,9 % (5)	1,48
pojat	46,2 % (6)	38,5 % (5)	15,4 % (2)	1,69
yliopisto				
tytöt	54,3 % (17)	38,7 % (11)	9,7 % (3)	1,55
pojat	40,0 % (14)	51,4 % (18)	8,6 % (3)	1,69

Taulukosta 11 voi havaita, että *eu*-diftongi redusoituu odotuksenmukaisesti kaikissa ryhmissä: 9.-luokkalaisten tyttöjen puheessa esiintyy vain yksi *eu*-diftongi, ja sekin redusoituu heikosti. Muitten tyttöjen *eu*-diftongeista redusoituu hiukan alle puolet, ja redusointi on useimmiten heikkoa. Kaikilla pojilla *eu*-diftongeista redusoituu yli puolet ja reduktioindeksi vaihtelee vain vähän 1,67–1,69. Vahvaa reduktiota esiintyy harvoin, vain 9–15

%.ssa esiintymistä. Näyttääkin siltä, että *euro*-lekseemin runsas yleiskielinen edustus laskee reduktioindeksiä, koska muut *eu*-difongin sisältämät lekseemit redusoituvat usein.

6.2.7. *öi*-difongin redusoituminen

Aineistossani on vain 37 *öi*-difongin esiintymää, joista yleiskielisiä on 19 (51,4 %), heikosti redusoituneita 11 (35,1 %) ja täysin redusoituneita 5 (13,5 %). Reduktioindeksi on 1,62, mikä on hiukan alhaisempi kuin rantsilalaispuhujilla (Palola 2018: 214). Myös muissa aiemmin tehdyissä tutkimuksissa esiintymiä on vähän (24–43), minkä vuoksi isoja johtopäätöksiä *öi*-difongin redusoitumisesta ei näiden tutkimusten perusteella voi tehdä. Pyhäjärvellä yleiskielisiä muotoja on peräti 92 % ja Nilsiässä 42 %. (Aittokoski 2011: 29–30; Lipponen 2014: 20–22.)

Lähes kaikki aineistoni *öi*-difongin redusoituneet esiintymät ovat lekseemin *työ* (esimerkit 42–45) eri taivutusmuodoissa. Muita lekseemejä ovat *lyödä*, *syödä* ja *myydä*, josta esiintyy murteellinen variantti *möi*.

- (42) *mmm ja just ku sääki käyt **kesätöissä** ni siitäki tullee mukavia summia* (PKP)
- (43) *kumminki on tällä hetkellä **töitä** (.) eihä sitä tiijä jos se muuttuu* (PKP)
- (44) *sitte kaks viikkoa alkukesästä ni oli tuota **kesätöitä*** (PKP)
- (45) *viimme vuonna ku ei tehny **töetä** ja piti miettiä vòinko mennä leffa* (YOT).

Taulukossa 12 on nähtävissä *öi*-difongin reduktion vahvuus eri oppilaitoksissa ja sukupuolittain jaoteltuna. Taulukossa on nähtävissä myös jokaisen ryhmän reduktioindeksi.

TAULUKKO 12. *öi*-difongin esiintymät, reduktion vahvuus ja reduktioindeksi.

<i>öi</i> -diftongi	ei reduktiota	heikko reduktio	vahva reduktio	reduktioindeksi
9.-luokkalaiset				
tytöt	66,7 % (6)	33,3 % (3)	0 % (0)	1,33
pojat	0 % (0)	60 % (3)	40 % (2)	2,40
ammattiopisto				
tytöt	80 % (4)	20 % (1)	0 % (0)	1,20
pojat	63,7 % (7)	27,3 % (3)	9,0 % (1)	1,45
yliopisto				
tytöt	33,3 % (2)	33,3 % (2)	33,3 % (2)	2,00
pojat	0 % (0)	100 % (1)	0 % (0)	2,00

Myös taulukosta 12 voi havaita, että *öi*-diftongilla on vain muutamia esiintymiä. 9.-luokkalaisten tyttöjen puheen yhdeksästä *öi*-diftongista kolme redusoituu heikosti. 9.-luokkalaisten poikien kaikki viisi *öi*-diftongin esiintymää redusoituu ainakin hiukan. Ammattiopiston poikien 11:stä *öi*-diftongin esiintymästä neljä redusoituu. Vaikka *öi*-diftongeja on aineistossani vain vähän, esiintymiä on kuitenkin useassa eri lekseemissä ja reduktio vaihtelee heikosta vahvaan. Tämän perusteella voi näin ollen todeta, että diftonginreduktiota esiintyy myös oululaisnuorten *öi*-diftongeissa.

6.2.8. *ey*-diftongin redusoituminen

Aineistossani esiintyy vain 31 *ey*-diftongin esiintymää, joista 11 redusoituu heikosti; loput ovat yleiskielisiä. Aittokoski (2011: 34), Lipponen (2014: 19–20) ja Palola (2018: 211) ovat jättäneet kyseisen diftongin tarkastelun ulkopuolelle vähäisten esiintymien vuoksi. Omassa aineistossani *ey* esiintyy vain sanoissa *leyhyttää* (29 kertaa), *terveystietoa* (yhden kerran) ja *asiayhteys* (yhden kerran) (esimerkit 46–49).

Päädyin huomioimaan esiintymät tutkimuksessani kuitenkin siksi, että diftongi esiintyy sekä yleiskielisenä että redusoituneena. *Leyhyttää* esiintyy tutkimuksessani taajaan siksi,

että olin lisännyt sanan niihin sanoihin, jotka keskusteluun osallistuvien tuli tallennuksen aikana selittää. Kaikki informantit eivät kuitenkaan uskollisesti noudattaneet keskustelunaiheita tai selittäneet annettuja sanoja

- (46) *leyhyttää* (.) mulla tulee mielelle semmone vaekka jos pierasee nii sillee sitä ilmaa niinku *lèyhyttää* (AOT)
- (47) *leyhyttää* (.) mulla tulee mieleen niinku viilentää tai sillai niinkö (YOP)
- (48) *kàuha on lusika mallinen iso esine* (.) ylleesä ruuanlaitossa voi käyttää *kàuhaa* (.) muussaki *asiayhteydessä* voi olla kauha (.) voidhan sillä vaikka lyyvvä jotaki (YOP)
- (49) *nii mu iskä on tota ää liikunnaopettaja tòi opettaa se myös tervèystietoa* (PKP).

Taulukossa 13 on nähtävissä *ey*-difongin reduktion vahvuus eri oppilaitoksissa ja sukupuolittain jaoteltuna sekä reduktioindeksit.

TAULUKKO 13. *ey*-difongin esiintymät, reduktion vahvuus ja reduktioindeksi.

<i>ey</i> -difongi	ei reduktiota	heikko reduktio	vahva reduktio	reduktioindeksi
9.-luokkalaiset				
tytöt	80,0 % (4)	20,0 % (1)	0 % (0)	1,20
pojat	0 % (0)	100 % (1)	0 % (0)	2,00
ammattiopisto				
tytöt	50,0 % (5)	50,0 % (5)	0 % (0)	1,50
pojat	100 % (1)	0 % (0)	0 % (0)	1
yliopisto				
tytöt	100 % (6)	0 % (0)	0 % (0)	1
pojat	50 % (4)	50 % (4)	0 % (0)	1,50

Taulukosta 13 on nähtävissä, että *ey*-difongilla on eniten esiintymiä ammattiopiston tyttöjen ja yliopiston poikien keskusteluissa. Tämä johtunee siitä, että juuri heidän keskusteluissaan informantit noudattivat uskollisimmin antamiani keskustelunaiheita. Molemmissa ryhmissä *ey*-difongi esiintyy 50 %:ssa tapauksista yleiskielisinä ja 50 %:ssa

tapauksista heikosti redusoituneena. Litteroidessani aineistoa huomasin, että lekseemi *leyhyttää* oli monelle outo ja useimmat keskittyivät huolellisesti sen yleiskieliseen ääntämiseen. Spontaanissa puheessa *leyhyttää* kuitenkin taipui useimmin muotoon *lèyhyttää*. Olisikin ollut parempi, jos selitettäväksi antamani sana olisi ollut kaikille tuttu, esimerkiksi *terveys* tai *yhteys*, jolloin sanoista olisi syntynyt enemmän luontevaa keskustelua. Tutkimukseni perusteella *ey*-diftongi kuitenkin näyttää olevan oululaisnuorilla herkästi redusoituva diftongi lähes kaikkien muiden diftongien tapaan.

7. ERIKOISGEMINAATIO NUORTEN PUHEKIELESSÄ

7.1. Yleiskatsaus koko aineistoon

Tarkastelen tässä luvussa itämurteiden erikoisgeminaation esiintymistä ja vahvuutta aineistossani. Esittelen ensin koko aineistoni erikoisgeminaatioasemassa olevien konsonanttien esiintymien määrän sekä geminoitumisen vahvuuden ja niiden jakautumisen eri oppilaitosryhmien kesken. Tämän jälkeen esittelen eri oppilaitoksissa opiskelevien erikoisgeminaatioesiintymät ja vahvuuden sukupuolittain jaoteltuna. Luvuissa 7.2.–7.3. vertaan eri konsonanttien geminoitumisherkkyyttä sekä tavuaseman vaikutusta geminoitumiseen.

Koska Oulun seudun erikoisgeminaatiota koskevaa tutkimusta ei juurikaan ole, vertaan tutkimustuloksiani savolaismurteista tehtyihin tutkimuksiin, joita ovat Aittokosken (2011) ja Väisäsen (2017) tekemät opinnäytetyöt. Aittokoski (2011) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan Pyhäjärven nuorten erikoisgeminaation käyttöä, ja Väisänen (2017) on tutkinut Kiuruvedellä asuvien nuorten erikoisgeminaatiota. Konsonantteja ja tavuaseman merkitystä koskevassa analyysissäni vertaan tuloksiani myös Marjatta Palanderin (1987) tutkimukseen, jossa hän tarkastelee Liperin, Heinäveden, Rantasalmen ja Juvan murteen erikoisgeminaatiota.

Olen jaotellut aineistoni erikoisgeminaatioasemassa olevat konsonantit kuulohavainnon perusteella kolmeen asteeseen: yksinäiskonsonantteihin (esimerkit 50–51), puolipitkiin konsonantteihin (esimerkit 52–53) ja täysgeminaattoihin (esimerkit 54–55).

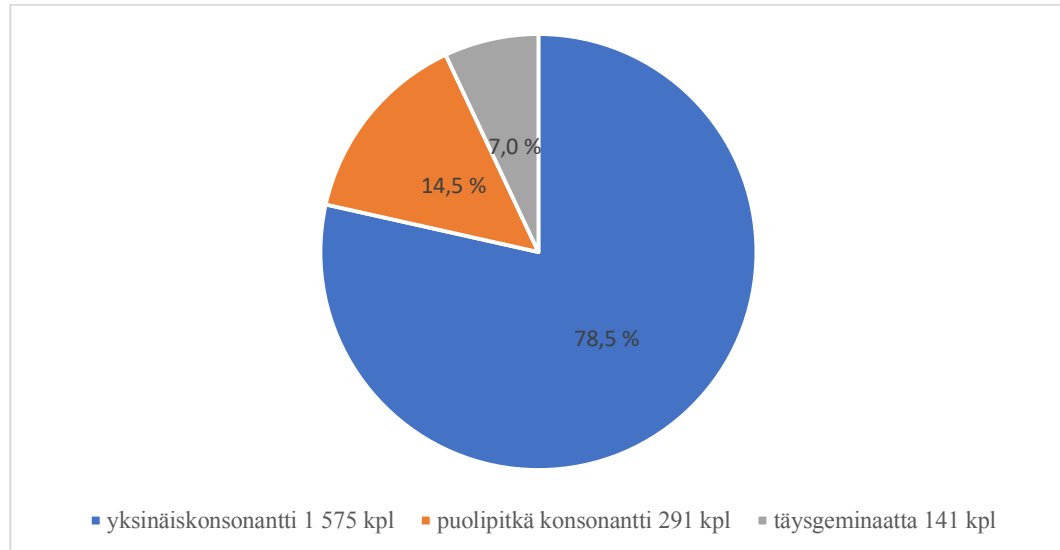
- (50) *jos sulla **murtuu** vaikka jalaka* (AOT)
- (51) *mitäpä ukot tekkee tänäänä (.) ku **pääsee** kämpille* (YOP)
- (52) *kaula-aukosta **lähthee** semmone lipare* (AOT)
- (53) *miks et vôi **kerttoo*** (AOT)
- (54) *pittää mennä siskolla **käämmää*** (YOP)
- (55) *puolimaratoonin lupasin lähteä **juoksemaa*** (YOT).

Käytän tulosten analysoinnissa luvussa 5 esittelemääni Labovin tunnuslukumallia, joka soveltuu diftonginreduktion tutkimisen lisäksi myös erikoisgeminaation tutkimiseen (Labov 1966: 51–53). Tunnuslukumallissa yleiskielinen muoto saa tunnusluvun 1, puolipitkä konsonantti tunnusluvun 2 ja täysgeminaatta tunnusluvun 3. Geminaatioindeksi lasketaan

samaan tapaan kuin reduktioindeksi. Samaa geminaatioindeksin laskutapaa on käyttänyt myös Aittokoski (2011:66). Väisänen (2017:18) on sen sijaan antanut eri geminaatioasteille arvot 1, 2,5 ja 4, minkä vuoksi käyttämäni analyysi ei sovi hänen tutkimuksensa vertaamiseen.

Erikoisgeminaatiossa olisi havaittavissa myös useampia väliasteita (esim. Palander 1987: 87). Omassa aineistossani olisin voinut jaotella geminaation keston Palanderin tapaan neljään asteeseen, koska litterointivaiheessa totesin hyvin heikon geminoitumisen olevan sellainen, jossa geminoituvan konsonantin edeltävä tavu on ikään kuin venytetty. Päädyin kuitenkin luokittelemaan kyseiset konsonantit puolipitkiin konsonantteihin, koska mielestäni kolmiportainen asteikko kelpaa hyvin riittävän analyysin tekemiseksi. Täysgeminaattaan luokittelin ainoastaan selvät tapaukset.

Koko aineistoni koostuu 2007 erikoisgeminaatioasemassa olevasta konsonantista, ja keskimääräinen geminaatioindeksi on 1,29. Erikoisgeminaatioasemassa olevien konsonanttien lukumäärän ja jakautumisen eri pituusasteisiin olen koonnut kuvioon 4.

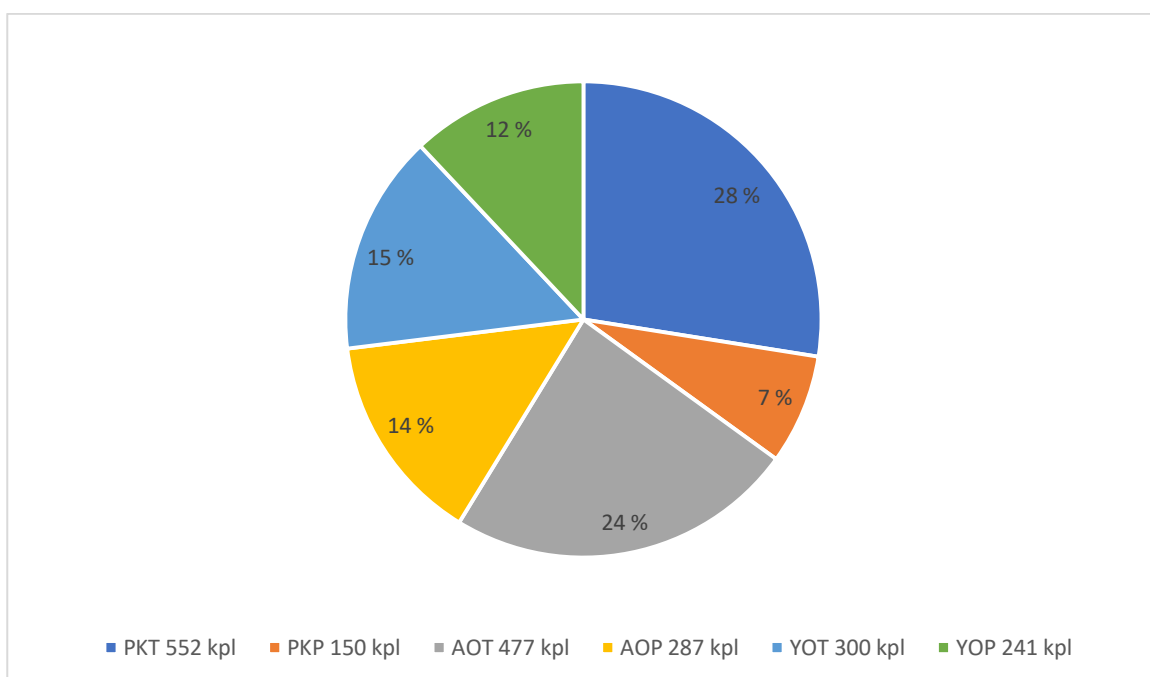


KUVIO 4. Erikoisgeminaatioasemassa olevien konsonanttien lukumäärä ja jakautuminen eri pituusasteisiin.

Kuviosta 4 voi havaita, että keskimäärin 78,5 % kaikista erikoisgeminaatioasemassa olevista konsonanteista säilyy yleiskielisinä. 14,5 % konsonanteista geminoituu puolipitkään konsonanttiin ja 7,0 % täysgeminaattaan. Koko aineiston geminaatioindeksi on

1,29. Aittokosken (2011) tutkimuksessa erikoisgeminaatioasemaisista konsonanteista säilyy yleiskielisinä tavuasemasta riippuen⁹ 62–72 %. Orastava geminaatio on 7–9 %:ssa konsonanteista ja täysgeminaatta 19–31 %:ssa konsonanteista. (Aittokoski 2011: 74.) Oululaisten nuorten puheessa erikoisgeminaatiota esiintyy näin ollen hiukan harvemmin, ja täysgeminaatallisia variantteja on vähemmän kuin Pyhäjärvellä asuvien nuorten puheessa.

Diftonginreduktiota koskevassa analyysiluvussa 6 totesin yleiskielisten 9.-luokkalaisten tyttöjen vääristävän koko analyysini tuloksia. Sama ilmiö on havaittavissa myös erikoisgeminaatiota koskevassa analyysissäni. Tämä on nähtävissä kuviosta 5, johon olen koonnut erikoisgeminaatioasemassa olevien konsonanttien esiintymät ja niiden jakautumisen eri ryhmien välillä.



KUVIO 5. Erikoisgeminaatioasemassa olevien konsonanttien määrät ja jakautuminen eri ryhmien kesken.

⁹ Koska Aittokoski (2011) ei ole laskenut koko aineistonsa erikoisgeminaatiotapausten prosenttiosuuksia, olen huomionnut tässä hänen tutkimuksensa tavuasemataulukossa esiintyvät suhteelliset osuudet (Aittokoski 2011: 74). Myöskään Väisänen (2017) ei ole laskenut koko aineistonsa erikoisgeminaatiotapausten prosenttiosuuksia. Tutkimukseni tarkempi vertaaminen heidän tutkimuksiinsa onnistuu sen sijaan eri konsonanttien ja tavuaseman merkityksiä tarkasteltaessa.

Kuten kuvioista 5 voi havaita, 9.-luokkalaisten tyttöjen keskustelusta poimittuja erikoisgemiaatioasemassa olevia konsonantteja on yli neljäsosa kaikista tutkimistani konsonanteista. Myös ammattiopiston tyttöjen keskusteluissa esiintyviä konsonantteja on runsaasti, lähes 24 % koko aineistosta. Koska koko aineistoa koskevan analyysin konsonanteista 66,2 % on tyttöjen keskusteluista ja 33,8 % poikien keskusteluista, on relevantimpaa verrata erikoisgemiaatiota tarkemmin sukupuolten ja oppilaitosten kesken. Taulukko 15 on koottu erikoisgemiaatioasemassa olevien konsonanttien jakautuminen eri pituusasteisiin sekä jakautuminen oppilaitoksittain ja sukupuolten kesken.

TAULUKKO 15. Erikoisgemiaatioasemassa olevien konsonanttien geminaation vahvuuden jakautuminen eri oppilaitoksissa sekä geminaatioindeksi.

	yksinäiskonsonantti	%	puolipitkä konsonantti	%	täysgemi-naatta	%	yht.	geminaatioindeksi
PK								
tytöt	500	90,6	42	7,6	10	1,8	552	1,11
pojat	127	84,7	13	8,7	10	6,6	150	1,22
AO								
tytöt	349	73,2	97	20,3	31	6,5	477	1,33
pojat	180	62,7	72	25,1	35	12,2	287	1,49
YO								
tytöt	255	85,0	22	7,3	23	7,7	300	1,23
pojat	164	68,0	45	18,7	32	13,3	241	1,45

Taulukosta 15 voi huomata, että 9.-luokkalaisten tyttöjen puheessa esiintyy erikoisgemiaation täysgemiaatatallisia variantteja varsin vähän, vain alle 2 % kaikista geminaatioehdot täyttävistä konsonanteista. Orastavaa geminaatiota esiintyy alle 10 %:ssa konsonanteista. Yli 90 % erikoisgemiaatioasemassa olevista konsonanteista säilyy yleiskielisinä, mikä sopii hyvin myös diftonginreduktiota koskevaan tutkimustulokseeni, jonka mukaan 9.-luokkalaiset tytöt suosivat yleiskielistä puhetta.

Erikoisgeminaatiota esiintyy 9.-luokkalaisten poikien ja yliopistolla opiskelevien tyttöjen puheessa jonkin verran enemmän kuin 9.-luokkalaisten tyttöjen. Molempien ryhmien geminaatioindeksi on hiukan yli 1,20, ja konsonanteista noin 15 % geminoituu. Eniten erikoisgeminaatiota esiintyy odotuksenmukaisesti ammattiopiston ja yliopiston poikien puheessa, jossa erikoisgeminaatioasemassa olevat konsonantit geminoituvat yli 30-prosenttisesti. Yliopiston poikien geminaatioindeksi on 1,45 ja ammattiopiston poikien 1,49. Myös ammattiopiston tyttöjen puheessa esiintyy erikoisgeminaatiota kohtalaisesti eli lähes 30-prosenttisesti.

Tutkimukseni tulokset tukevat aiempia erikoisgeminaatiota koskevia tuloksia: Aittokosken (2011: 84) tutkimuksessa pojat geminoivat selvästi enemmän kuin tytöt. Myös Väisäsen (2017: 24) tutkimuksen 16:sta kielenoppaasta kaikkien poikien geminaatioindeksit ovat tyttöjen indeksejä korkeampia yhtä poikkeusta lukuun ottamatta. Havainnollistaakseni tyttöjen ja poikien välisiä eroja olen koonnut taulukkoon 16 koko aineiston erikoisgeminaation esiintymisen erikseen tytöillä ja pojilla.

TAULUKKO 16: Erikoisgeminaation esiintyminen sukupuolittain.

koko ai-neisto	yksinäis-konsonantti (f)	%	puolipitkä konsonantti (f)	%	täys-geminaatta	%	yht. (f)	geminaatioindeksi
tytöt	1104	83,0	161	12,1	64	4,9	1329	1,22
pojat	471	69,5	130	19,2	77	11,3	678	1,42

Taulukosta 16 on nähtävissä, että poikien erikoisgeminaatioasemassa olevista konsonanteista yli 30 % geminoituu. Tyttöilläkin erikoisgeminaatiota esiintyy, mutta heillä geminoitumista esiintyy keskimäärin alle viidesosassa erikoisgeminaatioasemassa olevissa konsonanteissa. Ero on havaittavissa myös geminaatioindeksistä, joka on pojilla 1,42 ja tytöillä 1,22.

7.2. Konsonanttien välisiä eroja

Tässä luvussa tarkastelen eri konsonanttien geminoitumista aineistossani. Jaottelen analyysissäni konsonantit samoin kuin Palander (1987: 87) omassa tutkimuksessaan seuraavasti: klusiilit *k* (esimerkki 56), *p* (esimerkki 57) ja *t* (esimerkki 58), frikatiivit *s* (esimerkki 59) ja *h* (esimerkki 60), likvidat *l* (esimerkki 61) ja *r* (esimerkki 62), nasaalet *n* (esimerkki 63) ja *m* (esimerkki 64) sekä puolivokaalit *j* (esimerkki 65) ja *v* (esimerkki 66).

- (56) *jatkakkaa* seorraavia lausseita (AOP)
- (57) *kumpi on parempaa* perseraha vai juoksulampo? (AOT)
- (58) *menikö tunteisiin* (YOP)
- (59) *miksi se halua tähä äänitteeseen* oikeat nimet? (AOT)
- (60) *me ollaa parhaita* kavereita (AOT)
- (61) *emmää viiti mittää hirmu vaalleeta* leipää syyä (YOT)
- (62) *sairraala* on paikka jossa on *sairrait* ihmisiä (YOP)
- (63) *ei revitä juuriinnee* päeviinneen (YOP)
- (64) *mun on ehkä iha pakko mennä käämmää* vessassa (AOT)
- (65) *näköjään* tulee paha mieli (YOP)
- (66) *mä en saa selvää* mitä se puhuu (AOT).

Koska tutkimukseni luonteeseen kuuluu sukupuolten välisen eron selvittäminen, olen laskenut kunkin konsonantin geminaatioindeksin erikseen tytöille ja pojille ja lisäksi koko ryhmälle (taulukko 17).

TAULUKKO 17. Erikoisgemiaatioasemaisten konsonanttien geminaation vahvuus ja geminaatioindeksi jaoteltuna sukupuolten kesken.

konsonantti	sukupuoli	yksinäiskonsonantti %	puolipitkä konsonantti %	täysgemiaatta %	indeksi	indeksi
<i>k</i>	T	96,8	2,8	0,4	1,04	1,08
	P	88	8	4	1,17	
<i>p</i>	T	87	10	3	1,15	1,23
	P	56	44	0	1,44	
<i>t</i>	T	91	7	2	1,11	1,16
	P	77	19	4	1,26	
<i>s</i>	T	79	16	5	1,26	1,36
	P	64	19	17	1,53	
<i>h</i>	T	84	11	5	1,20	1,18
	P	90	10	0	1,10	
<i>l</i>	T	62	24	14	1,53	1,56
	P	53	31	16	1,62	
<i>r</i>	T	75	21	4	1,29	1,41
	P	57	26	17	1,61	
<i>m</i>	T	63	26	11	1,48	1,62
	P	49	23	28	1,79	
<i>n</i>	T	71	13	16	1,45	1,55
	P	47	28	25	1,78	
<i>j</i>	T	90	10	0	1,10	1,15
	P	86	0	14	1,29	
<i>v</i>	T	80	16	4	1,25	1,24
	P	35	5	2	1,21	

Taulukosta 17 voi huomata, että koko aineiston geminaatioindeksi on suurin nasaaleissa ja likvidoissa. Pojilla näiden konsonanttien indeksit vaihtelevat 1,61–1,79. Kaikkein vahvimmin geminoituva konsonantti on pojilla *m*, jonka indeksi on 1,79. Tyttöillä suurin indeksi on konsonantilla *l*, jonka indeksi on 1,53. Myös täysgemiaattojen osuus on suurin konsonanteissa *m* ja *n*. Poikien käyttämistä likvidoista lähes puolet geminoituu ainakin heikosti, ja tyttöilläkin likvidat geminoituvat lähes kolmasosassa erikoisgemiaatioasemassa olevista esiintymistä. Klusiilien, puolivokaalien ja frikatiivien geminaatioindeksit ovat puolestaan alhaiset *s*-tapauksia lukuun ottamatta.

Konsonantteja koskevan tutkimukseni tulokset ovat yllättävät siksi, että aiemmissa savolaismurteiden alueella tehdyissä tutkimuksissa klusiileilla on suurin geminaatioindeksi. Väisänen (2017) tutkimuksessa *k* on vahvimmin geminoituva konsonantti, seuraavaksi suurimmat indeksit ovat konsonanteilla *m*, *p* ja *h*. Pienimmät geminaatioindeksit on puoli-vokaaleilla *v* ja *j*. (Väisänen 2017: 28.) Aittokosken (2011) tutkimuksen herkimmin geminoituva konsonantti on *p*, jonka indeksi on 1,98. Muita herkästi geminoituvia konsonantteja ovat *r*, jonka geminaatioindeksi on 1,89, *m* (indeksi 1,65) ja *n* (indeksi 1,63). Pyhäjärven nuorten konsonanttien geminaatioindeksin vaihteluväli on *h*-tapauksia lukuun ottamatta 1,33–1,98, eli erikoisgeminaatiota esiintyy hiukan omaa aineistoani enemmän. (Aittokoski 2011: 67–70.)

Myös Palanderin (1987) tutkimuksessa konsonantilla *m* on suuri geminaatioindeksi kaikilla tutkimuspaikkakunnilla. Nasaalit *m* ja *n* ovat klusiilien jälkeen herkimmin geminoituvat konsonantit, joiden indeksit ovat keskimäärin lähes yhtä korkeat kuin klusiileilla. Pienimmät geminaatioindeksit ovat puolestaan frikatiiveilla ja likvidoilla. (Palander 1987: 87–90.)

Koska oman tutkimukseni geminaatioindeksi on suuri juuri likvidoilla ja nasaaleilla, näyttääkin siltä, että erikoisgeminaatio on oululaisilla nuorilla tyypillisintä vain muutamissa muotoryhmissä, erityisesti MA-infinitiivin illatiivissa (esimerkit 67–69) tai leksikaalistuneissa *varmmaan* tai *varmmaan*-sanoissa (esimerkki 70) ja *tyyliin*-ilmaisussa (esimerkit 71–72). Myös *tuli mielleen* tai *tuli mielleen* -tyyppinen ilmaus toistuu useamman informantin puheessa (esimerkit 73–74). Samoin toistuvat *olla persseestä* tai *persseestä* -tyyppiset ilmaukset (esimerkit 75–76). Leksikaalistumista tarkastelen lisää luvussa 8.

- (67) *se kylyvi **menemmään*** (YOP)
- (68) *joskus mää vaa innostu **maallaammaa*** (PKT)
- (69) *otappa sieltä ni ruvetaa **puhummaa*** (YOP)
- (70) *se **varmmaa** jostai satelliitista tuijottaa* (YOP)
- (71) *se jätkä oli **tyyllii** amerikkalaine* (AOT)
- (72) *mä en saa niinku porukoilta **tyyllii** ikinä rahaa* (PKT)
- (73) *teen mitä **miellee** tulee* (YOT)
- (74) *tullee **miellee** maaseutu* (YOT)
- (75) *kissat on aivan **persseestä*** (AOT)
- (76) *onko pakko ku se o iha **persseestä*** (AOT).

7.3. Tavuaseman vaikutus

Tässä luvussa tarkastelen erikoisgeminaation esiintymistä eri tavuasemissa. Olen jakanut erikoisgeminaatioasemassa olevat konsonantit ensimmäisen ja toisen tavun rajalla oleviin geminaatioasemiin, toisen ja kolmannen tavun rajalla oleviin geminaatioasemiin sekä kauempana sanassa oleviin geminaatioasemiin. Jos erikoisgeminaatioasemassa oleva konsonantti esiintyy yhdyssanan jälkiosan ensimmäisen ja toisen tavun rajalla, olen laskenut sen ensimmäisen ja toisen tavun rajalla oleviin geminaatioasemiin Palanderin (1987: 130) ja Väisäsen (2017: 37) tapaan (esimerkki 77). Esimerkissä 78 erikoisgeminaatio esiintyy ensimmäisen ja toisen tavun rajalla, esimerkissä 79 toisen ja kolmannen tavun rajalla ja esimerkissä 80 kauempana sanassa. Svaavokaalien jäljessä esiintyvät erikoisgeminaatiotapaukset olen laskenut toisen ja kolmannen tavun rajaisiin tapauksiin. Aiemmista tutkimuksista poiketen en erottele niitä analyysissäni vähäisten esiintymien vuoksi.

(77) *oon syönyt liikaa **ruisleippää*** (AOT)

(78) *aena ku me mennään **vaehttoon** istummaan* (AOT)

(79) *ei tommosen pitäis olla **ollenkkaan** valmentajana* (AOT)

(80) *ei ehkä Oulun **alueellakkaa*** (AOT)

Taulukossa 18 esitän erikoisgeminaatioasemaisten konsonanttien jakautumisen aineistossani eri tavuasemiin. Taulukkoon on merkitty myös kunkin tavuaseman geminaatioindeksi sekä konsonanttien jakautuminen yksinäiskonsonantteihin, puolipitkiin konsonantteihin ja täysgeminaattaan. Olen laskenut ensin erikseen sekä tyttöjen että poikien geminaatioindeksit tavuasemittain ja sen jälkeen vielä koko aineiston eri tavuasemien geminaatioindeksit.

TAULUKKO 18. Erikoisgeminatioasemaisten konsonanttien esiintymät, geminaation vahvuus ja geminaatioindeksi tavuasemittain.

tavuasema	yksinäis-konso-nantti (f)	%	väliaste (f)	%	täysgemi-naatta (f)	%	yhteensä (f)	geminaa-tioindeksi
1. ja 2. tavun rajalla								
tytöt	826	86	96	10	40	4	962	1,18
pojat	320	70	85	18	56	12	461	1,43
koko aineisto		81		13		6	100	1,26
2. ja 3. tavun rajalla								
tytöt	260	75	62	18	23	7	345	1,31
pojat	140	69	45	21	21	10	206	1,42
koko aineisto		73		19		8	100	1,35
kauempana sanassa								
tytöt	18	82	3	13	1	4	22	1,23
pojat	11	100	0	0	0	0	11	1,00
koko aineisto		88		9		3	100	1,15

Taulukosta 18 voi huomata, että aineistoni konsonantit geminoituvat keskimäärin useimmin toisen ja kolmannen tavun välillä (esimerkiksi *juotavvaa*). Sitä kauempana sanassa sijaitsevat erikoisgeminatioapaukset ovat harvinaisia (esimerkiksi *alueellakkaan*). Tyttöillä geminoituminen on selvästi yleisempää toisen ja kolmannen tavun rajalla kuin ensi ja toisen tavun rajalla. Pojilla sitä vastoin geminoituminen on suunnilleen yhtä yleistä sekä ensi ja toisen tavun rajalla kuin toisen ja kolmannen tavun rajalla. Sitä kauempana sanassa sijaitsevat erikoisgeminatioasemassa olevat konsonantit esiintyvät poikien puheessa pelkästään yleiskielisinä.

Erikoisgeminatio on aineistossani hiukan vahvempaa toisen ja kolmannen tavun rajalla kuin ensi ja toisen tavun rajalla. Orastavaa erikoisgeminatiota esiintyy keskimäärin 19

% toisen ja kolmannen tavun rajalla, kun taas ensi ja toisen tavun rajalla väliasteisia muotoja on 13 %. Täysgeminattojen osuus ensitavun jälkeen on 6 % ja toisen tavun jälkeen 8 %. Koko aineistossani on ainoastaan yksi kauempana sanassa oleva täysgeminatallinen erikoisgeminatitapaus (esimerkki 81). Väisänen (2017) toteaa, että Kiuruveden nuorten murteessa erikoisgeminatille kaikkein suotuisimmat muotoryhmät ovat *-kin* ja *-kaan-*liitteet (Väisänen 2017: 53).

(81) *ei ehkä Oulu alueellakkaan* (AOT).

Tavuasemaa koskevan tutkimukseni tulokset ovat samansuuntaisia kuin aiemmissa erikoisgeminatitota koskevissa tutkimuksissa. Pyhäjärvesten nuorten erikoisgeminatitota tutkineen Aittokosken (2011) aineistossa konsonantit geminoituvat useammin ja vahvemmin jälkitavuissa kuin ensitavun jälkeen. Hänen tutkimuksessaan täysgeminatallisten erikoisgeminatitapausten määrä jälkitavuissa on jopa suurempi kuin väliasteisten muotojen. (Aittokoski 2011: 74.) Kiuruveden nuorten erikoisgeminatitota tutkineen Väisäsen (2017) tutkimuksessa geminatio on yleisintä ja vahvinta toisen ja kolmannen tavun rajaa kauempana sanassa ja heikointa ja vähäisintä ensitavun jälkeen. Väisäsen tutkimuksessa täysgeminatallisten konsonanttien osuus toisen ja kolmannen tavun rajalla ja jälkitavuissa on huomattavasti suurempi (yli 20 %) kuin omassa aineistossani. (Väisänen 2017: 39.) Myös Palanderin (1987: 134) tutkimuksessa erikoisgeminatio on yleisempää ja vahvempaa jälkitavuissa.

Myös tämä havainto, jonka mukaan tutkimuksessani erikoisgeminatio on vahvempaa ja yleisempää juuri toisen ja kolmannen tavun rajalla, tukee käsitystäni, jonka mukaan erikoisgeminatio on yleisintä Oulussa juuri tietyissä muotoryhmissä. Vaikka tutkimukseeni ei sisällykään muotoryhmittäistä tarkastelua, aineistostani on helppo huomata MA-infinitiivin illatiivin (esimerkit 67–69), illatiivin (esimerkit 82–83) ja partitiivin (esimerkki 84) herkästi geminoituvat muodot.

(82) *kävelet keittiöön ja läitat vettä lavuaarrii* (AOT)

(83) *näötelmä on se ku sä meet teatterrii* (AOT)

(84) *on se mukavvaa hommaa* (YOP).

8. KOKOAVAT TULOKSET

8.1. Diftonginreduktioon ja erikoisgeminaatioon vaikuttavien tekijöiden tarkastelua

Tarkastelen tässä luvussa tekijöitä, jotka aineistossani vaikuttavat diftongien redusoitumiseen tai erikoisgeminaatioasemassa olevien konsonanttien geminoitumiseen. Sekä diftonginreduktiota että erikoisgeminaatiota tutkinut Aittokoski (2011) on huomannut, että tietyt lauserakenteet ja vuorovaikutustilanteet vahvistavat molempia tutkimiani murrepiirteitä (Aittokoski 2011: 85). Tein itse saman havainnon tarkastellessani aineistoani: kun reduktio vahvistuu, myös geminaatio korostuu. Tästä syystä en erottele tutkimiani murrepiirteitä toisistaan tarkastellessani reduktiota ja geminaatiota vahvistavia tilanteita.

Kuten jo aiemmin totesin, diftonginreduktiota koskevissa tutkimuksissa on huomattu tunnereaktion vahvistavan reduktiota (esim. Mantila & Pääkkönen 2010: 89; Aittokoski 2011: 43; Lipponen 2014: 47). Aineistossani on nähtävissä selvästi myös erikoisgeminaation vahvistuvan affektin vaikutuksesta. Tämä on havaittavissa esimerkiksi peruskouluista tyttöjen käymässä keskustelussa PK4. Tallennustilanteessa eräs tytöistä kertoo lukevansa kirjallisuuden klassikkoja yömyöhään. Toiset tytöt käsittävät tilanteen väärin luullen lukemisen tapahtuvan ääneen. Asiaa ihmetellään seuraavasti:

- *sitte mu äiti tulee ja sanoo turpa kiinni.*
- *luetsä sitä **äännee***
- *se tulee ja sanoo että suu tukkoo (.) lueksä sitä **äänneen***
- *eiku mä nauran ja itken ku tulee joku hyvä kohta (.) hahaha.*

Aittokosken (2011: 85) mukaan erikoisgeminaatio on vakiintunut erityisesti rehvasteluun ja uhoamiseen liittyviin tilanteisiin. Hänen aineistossaan erikoisgeminaatiota esiintyy lekseemeissä *turpaan* (esimerkiksi *meinasi vettää **turppaa***) ja *hirveä* (esimerkiksi ***hirvvee** viinahhaju*). Lekseemiin *hirveä* liittyvä tunnereaktio on nähtävissä myös oman aineistoni 9.-luokkalaisten tyttöjen keskustelussa, vaikka muutoin erikoisgeminaatiota esiintyy vain harvoin heidän puheessaan:

- *mullaki oli joskus kakkosella iha **hirvveitä** (PKT).*

Ammattiopistossa opiskelevien keskustelussa AO1 kaikki neljä opiskelijaa innostuvat keskustelemaan siitä, miksi he inhoavat kissoja. Keskustelussa on hyvin havaittavissa murrepiirteiden korostuminen silloin, kun puheenaiheena on kaikkien vihaamat kissat:

- *kissat on aivan **persseestä***
- *kissat on perseestä*
- *kerranki **kaekki** on sammaa mieltä (.) niistä **lähttee hirvveesti karvva** ja sitte ne **kehrrää** sillee ärsyttävästi (.) ku ihmine tulee lähelle ni ne juoksee karkuun ja mennee vaa johonki **piilloon***
- *en oo ikinä pelänny **koirraa** mutta kissaa kyllä*
- *ne lähtee aamulla kotoa ja tulee illalla **raapimmaa** ovea (.) tapetaan kaikki kissat.*

Topiikin vaikutuksesta puheen murteellisuuteen on tehnyt havaintoja myös Palola (2018). Puheenaiheella voi hänen mukaansa olla joko reduktiota voimistava tai vähentävä vaikutus. Jos topiikkiin liittyy vahva emotionaalinen lataus, reduktio yleensä vahvistuu. Toisaalta topiikki voi myös vähentää murteellisuutta esimerkiksi silloin, jos puheenaiheena oleva asia liittyy omaan asiantuntijuuteen tai instituutioihin. Myös pelkkä arkisista ja tutuista asioista kertominen lisää reduktiota, vaikka puheenaiheeseen ei liittyisikään tunnereaktiota. (Palola 2018: 240–242.) Omassa aineistossani huomasin kotiin ja perheeseen liittyvien puheenaiheiden vahvistavan molempia tutkimiani murrepiirteitä. Seuraavassa esimerkkejä yliopiston poikien käymästä keskustelusta, jossa puheenaiheena ovat perheenjäsenet (YO1):

- *pittää mennä siskolla **käämmään** (.) ku on kyselly ku kummityttö on koton*
- *minä en oo **kääny kahtteen kuukaoteen***
- *pittää viijä iskän **tavaroeta poes toesesta kämpästä***
- *Oulussa **äeti** on aena **äeti***
- ***äeti** on synnyttäny minut.*
- ***äeti** on **äeti** (.) ei **käi** siinä sen kummempaa.*

Sekä Lipponen (2014) että Aittokoski (2011) ovat opinnäytetöissään huomanneet diftonginreduktion leksikaalistuneen redusoituneeseen muotoon esimerkiksi sanoissa *äiti* tai *euro* (Aittokoski 2011: 43–44; Lipponen 2011: 63). Myös kandidaatintutkielmassani (Tolonen 2018: 26) havaitsin oululaisnuorilla leksikaalistumista sanoissa *Maikkula* (*Mäikkula* ~ *Maekkula*) ja *äiti*.

Erikoisgeminatio esiintyy aineistossani varsin usein leksikaalistuneena. Myös Aittokoski (2011: 81) on todennut erikoisgeminatian kiteytyneen esimerkiksi lekseemissä *kalja* (*kalijjaa ~ kalijjaa*). Omassa aineistossani esimerkiksi *tullee mielee* -sanapari toistuu sekä tytöillä että pojilla, ja ilmauksessa ensimmäisen sanan yleisgeminatio näyttää vakiinnuttaneen myös jälkimmäiseen sanaan puolipitkän konsonantin tai täysgeminataan. Ilmaus toistuu aineistossani usein, koska monet informantit pohtivat selitettäväksi antamiani sanoja juuri *tulla mieleen* -ilmauksella. Sama funktio keskusteluissa näyttää olevan myös lekseemillä *varmaan* (*varmmaan ~ varmmaan*), joka ilmaisee pohtivuutta tai epävarmuutta, mikä näkyy myös puhenopeuden hidastumisena. *Varmaan* näyttää vakiintuneen myös 9.-luokkalaisten tyttöjen puheeseen useimmin muotoon *varmmaan* (esimerkit 85–86).

(85) *mää menisi niinku sillee just joku varmmaan jotain* – – (PKT)

(86) – – *että varmmaan jos jostai Maikkulan koulusta puhuu* (PKT).

Myös *tyyliin*-ilmaus toistuu useimmiten kiteytyneenä muotoon *tyyllii*. Lekseemi *tyyliin* on aineistossani varsinkin tyttöjen suosima täytesana, jolla ei ole lauseessa varsinaista funktiota (esimerkit 71–72).

Sekä Aittokoski (2011) että Palola (2018) ovat todenneet puheen kerronnallisuuden vaikuttavan reduktion vahvuuteen. Murteellisuus lisääntyy silloin, kun palataan muistelemaan menneitä tai kun asia tai ilmiö mainitaan keskustelussa toistuvasti. Toisen puheen referoiminen saa reduktion puolestaan muuttumaan sitä mukaa, kun referoitava henkilö vaihtuu. (Aittokoski 2011: 91–94; Palola 2018: 240–241.) Savolaisten murrepiirteiden onkin todettu toimivan yhtenä huumorin keinona kerrottaessa tarinoita (Aittokoski 2011: 81; Nupponen 2011: 220–222).

Vaikka peruskoulun tytöt puhuvat tutkimuksessani yleiskielisimmin, myös heidän puheessaan murteellisuus korostuu silloin, kun tilanteeseen liittyy tarinan kerrontaa ja muiistelua. Ilmiö on nähtävissä myös 9.-luokkalaisten tyttöjen keskustelussa, jossa tytöt kertovat kokemuksiaan ensimmäisestä kesätyöpaikasta (keskustelusta PK1):

- *sitte semmosia samankokosia kiviä pyöriteltiin* siinä
- *semmosta haoskaa joo*.

8.2. Keskusteluryhmän kokoonpanon vaikutus murrepiirteiden variaatioon

Luvun 3 taulukkoon 2 olen merkinnyt keskusteluryhmien kokoonpanon ja nimennyt jokaisen keskustelun omalla koodillaan. Taulukosta on nähtävissä, että kahdessa ammattiopiston keskustelussa (AO1 ja AO3) ja yhdessä yliopiston keskustelussa (YO4) on mukana sekä tyttöjä että poikia. Olen laskenut vielä erikseen näihin keskusteluihin osallistuvien reduktio- ja geminaatioindeksit ja verrannut lukuja niihin indekseihin, jotka on saatu laskemalla vain samaa sukupuolta olevien kanssa käydyistä keskusteluista.

Taulukkoon 20 on merkitty ammattiopiston opiskelijoitten reduktio- ja geminaatioindeksit keskusteluista AO1 ja AO3 ja verrattu niitä keskusteluitten AO2 ja AO4 indekseihin. Samaan tapaan taulukkoon on merkitty yliopiston opiskelijoitten indeksit keskustelusta YO4 ja verrattu niitä keskusteluitten YO1, YO2 ja YO3 indekseihin.

TAULUKKO 20. Eri keskusteluihin osallistuvien reduktio- ja geminaatioindeksit.

	keskustelussa vain tyttöjä/poikia (AO2, AO4, YO1, YO2, YO3)		keskustelussa sekä tyttöjä että poikia (AO1, AO3, YO4)	
	reduktioindeksi	geminaatioindeksi	reduktioindeksi	geminaatioindeksi
AO tytöt	1,54	1,41	1,18	1,28
AO pojat	1,70	1,62	1,43	1,33
YO tytöt	1,35	1,27	1,33	1,01
YO pojat	1,90	1,56	1,49	1,21

Taulukosta 20 on nähtävissä, että kaikissa niissä keskusteluryhmissä, joissa on sekä tyttöjä että poikia, on pienempi reduktio- ja geminaatioindeksi kuin pelkissä tyttöjen tai poikien kesken käydyissä keskusteluissa. Tämä tarkoittaa toisin sanoen sitä, että murteellisuus puheessa lisääntyy, jos keskustelukumppaneina on vain oman sukupuolen edustajia. Sama ilmiö koskee kaikkia opiskelijaryhmiä, molempia sukupuolia ja molempia tutkimiani kielenpiirteitä. Ero murteellisuuden esiintymisessä on selkeä, koska lähes kaikissa ryhmissä saman sukupuolen edustajan kanssa käydyissä keskusteluissa indeksi on noin 0,30 suurempi kuin tyttöjen ja poikien yhteisissä keskusteluissa. Ainoastaan yliopiston tyttöjen diftongireduktion esiintyminen on lähes samankaltaista keskusteluissa YO2, YO3 ja YO4.

Miksi murteellisuus lisääntyy oman sukupuolen edustajan kanssa käydyissä keskusteluissa? Syitä murrepiirteiden esiintymisen eroihin eri keskusteluryhmissä voi olla useita. Lappalainen (2001b) on todennut, että nuoret puhuvat eri tilanteissa eri tavalla. Yleiskielistä puhetta suositaan muodollisissa tilanteissa, kun taas vapaamuotoisissa tilanteissa, joissa vuorovaikutus ei ole yhtä päämääräohjattua, voivat osallistujat vaihdella roolejaan. Nuorille on ominaista myös puhutavan muuttaminen jopa saman tilanteen tai keskustelun aikana. (Lappalainen 2001b: 158, 2008: 85–91.) Yksi selitys keskusteluiden AO1, AO3 ja YO4 pienemmälle murteellisuudelle voisi olla akkommodaatioteoria, jonka mukaan keskustelijat mukauttavat puhetapaansa puhekumppanin kielen mukaiseksi (Lappalainen 2004: 46). Tämä puolestaan ei sellaisenaan selittäisi ilmiötä, koska tällöin murteellisemmin puhuvat pojat kyllä muuttaisivat puhetapaansa yleiskielisemmäksi, mutta tyttöjen puheen pitäisi muuttua murteellisemmaksi eli lähemmäs poikien käyttämää kieltä.

Selittyykö yleiskielisempi puhe vuorovaikutustilanteella, joka on nuorille jollain tavalla poikkeava siksi, että paikalla on vastakkaisen sukupuolen edustaja? Myöskään tämä selitys tuskin yksin selittää keskustelujen murteellisuuden eroja, koska kaikki keskusteluryhmät koostuvat toisilleen tutuista nuorista, jotka ovat vapaaehtoisesti mukana tutkimuksessa. Keskusteluissa ei ole mukana ennestään tuntemattomat puhekumppanit, vaan kaverit, joitten kanssa aikaa on vietetty aiemminkin. Myös keskustelujen AO1, AO3 ja YO4 eteneminen on luontevaa, ja puheenaiheita riittää keskustelun tueksi antamieni aiheiden lisäksi. Ilmiötä voi tarkastella vielä niinkin päin, että pohditaan syitä, miksi oman sukupuolen edustajien kanssa käydyissä keskusteluissa murteellisuus korostuu. Yksi syy voisi olla se, tiiviissä ystäväporukassa halutaan korostaa yhteenkuuluvuutta samaa sukupuolta olevien ystävien kanssa murteellisella puhetavalla. Lappalainen (2008: 90) onkin todennut, että tiiviiden ystäväporukoiden yhteinen sanasto lisää ryhmien yhteenkuuluvuutta ja sulkee muut sen ulkopuolelle. Tämän perusteella voisi ajatella niin, että keskusteluissa, joissa on entuudestaan tuttuja molempien sukupuolten edustajia, puhutaan sitä kielimuotoa, joka on kullekin ominta ja tutuinta. Sen sijaan oman sukupuolen edustajien kanssa käydyissä keskusteluissa murrepiirteet korostuvat esimerkiksi juuri yhteenkuuluvuuden tunteen lisäämiseksi.

8.3. Diftonginreduktion ja erikoisgeminäation variaatio eri oppilaitoksissa

Seuraavaksi kokoon vielä yhteen edellisten lukujen tulokset siten, että tarkastelen ensin tutkimieni kielenpiirteiden osalta eri oppilaitosryhmien murteellisuutta ja vertaan tuloksia toisiinsa. Tämän jälkeen pohdin vielä sitä, mistä murteellisuuden erot voisivat johtua.

Olen koonnut taulukkoon 19 diftonginreduktion ja erikoisgeminäation esiintymisen sekä reduktio- ja geminäatioindeksit.

TAULUKKO 19. Koko aineiston diftonginreduktion ja erikoisgeminäation esiintyminen sekä reduktio- ja geminäatioindeksit.

diftongin-reduktio	ei reduk-tiota	heikko reduk-tio	vahva reduk-tio	reduktioindeksi
PKT	88,1 %	11,4 %	0,5 %	1,12
PKP	52,5 %	39,3 %	8,2 %	1,56
AOT	71,1 %	21,8 %	7,1 %	1,36
AOP	53,0 %	33,0 %	14,0 %	1,61
YOT	70,8 %	23,7 %	5,5 %	1,35
YOP	41,6 %	41,8 %	16,6 %	1,75
kaikki tytöt	77,4 %	18,4 %	4,2 %	1,27
kaikki pojat	48,6 %	38,0 %	13,4 %	1,65
erikoisgemi-naatio	yksinäis-konsonantti	puolipitkä konsonantti	täysgemi-naatta	geminäatioindeksi
PKT	90,6 %	7,6 %	1,8 %	1,11
PKP	84,7 %	8,7 %	6,6 %	1,22
AOT	73,2 %	20,3 %	6,5 %	1,33
AOP	62,7 %	25,1 %	12,2 %	1,49
YOT	85,0 %	7,3 %	7,7 %	1,23
YOP	68,0 %	18,7 %	13,3 %	1,45
kaikki tytöt	83,1 %	12,1 %	4,8 %	1,22
kaikki pojat	69,5 %	19,2 %	11,3 %	1,42

Taulukosta 19 on nähtävissä, että diftonginreduktio on aineistossani murrepiirteenä huomattavasti vahvempi kuin erikoisgeminäatio. Verrattaessa indeksilukuja keskenään voi

huomata, että kaikkien oppilaitosryhmien reduktioindeksi on suurempi kuin geminaatioindeksi. Murteellisuus on selvästi vahvempaa pojilla kuin tytöillä, mistä kertovat myös tyttöjen ja poikien indeksiluvut: kaikkien poikien reduktioindeksi on 1,65 ja tyttöjen 1,27. Geminaatioindeksi puolestaan on pojilla 1,42 ja tytöillä 1,22.

Molempien tutkimieni kielenpiirteiden osalta 9.-luokkalaiset tytöt puhuvat selvästi yleiskielisimmin. Murteellisuutta esiintyy kuitenkin jonkin verran, koska noin 10 % diftongeista ja erikoisgeminaatioehdot täyttävistä konsonanteista on murteellisia. Peruskoulun tyttöjen puheessa esiintyvä diftonginreduktio on heikkoa, sillä vahvaa reduktiota esiintyy vain muutamissa lekseemeissä. Myös erikoisgeminaatio on esiintyessään heikkoa, sillä täysgeminaattaa esiintyy tyttöjen keskusteluissa vain 1,8-prosenttisesti. 9.-luokkalaisten tyttöjen reduktioindeksi on 1,12 ja geminaatioindeksi on 1,11, eli molemmat indeksit ovat aineistoni pienimmät.

Peruskoulun pojilla puolestaan reduktioindeksi on 1,56 ja geminaatioindeksi 1,22. Diftonginreduktiota esiintyy lähes joka toisessa diftongissa, mutta reduktio on useimmiten heikkoa. Vahvaakin reduktiota esiintyy noin 10 %:ssa diftongeista, mutta ne keskittyvät useimmin diftongeihin *oi*, *au* ja *äi* (ks. luku 2). Erikoisgeminaatiota esiintyy vähemmän, koska noin 85 % erikoisgeminaatioehdot täyttävistä konsonanteista säilyy yleiskielisinä.

Ammattiopiston tyttöjen puheessa esiintyy diftonginreduktiota ja erikoisgeminaatiota suhteellisesti lähes yhtä usein, koska molempien murrepiirteiden osalta yleiskielisten varianttien osuus on noin 75 % ja reduktioindeksi on 1,36 ja geminaatioindeksi 1,33. Ero vain pari vuotta nuorempiin peruskoulun tyttöihin on näin ollen selvä molemmissa murrepiirteissä. Ammattiopiston poikien reduktioindeksi on 1,61 ja geminaatioindeksi 1,49. Murteellisuus siis lisääntyy myös pojilla siirryttäessä peruskoulusta ammattiopistoon. Ero tyttöjen ja poikien välillä on yhä huomattava, koska ammattiopiston poikien puheessa murteellisuutta esiintyy lähes joka toisessa diftongissa ja erikoisgeminaatioehdot täyttävistä konsonanteistakin lähes 40 % geminoituu.

Yliopistossa opiskelevien tyttöjen murteellisuus ei poikkea paljon ammattiopiston tyttöjen murteellisuudesta, koska sekä reduktioindeksi on lähes sama (1,35) ja geminaatioindeksi on vain hiukan pienempi eli 1,23. Myös diftonginreduktion vahvuus on samankaltaista, sillä noin 70 % diftongeista säilyy yleiskielisinä. Yliopistossa opiskelevien poikien

puheessa esiintyy diftonginreduktiota kaikkein eniten, sillä heidän reduktioindeksinsä on kaikkien suurin eli 1,75. Heidän diftongeistaan ainoastaan noin 40 % säilyy yleiskielisinä, ja vahvasti redusoituvien diftongien osuus on 16,6 %. Erikoisgeminaatiota esiintyy noin kolmasosassa erikoisgeminaatioasemassa olevista konsonanteista, ja geminaatioindeksi on 1,45.

8.4. Pohdintaa variaatioon vaikuttavista tekijöistä

Opiskelijaryhmien välisiä eroja pohdittaessa voi miettiä esimerkiksi tallennustilanteisiin, harrastuksiin ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä tekijöitä. Keskusteluihin liittyvät puitteet ovat kaikissa tallennustilanteissa olleet suurin piirtein samat. Peruskouluissa ja osa ammattiopistolla käydyistä keskusteluista toteutettiin siten, että informantit osallistuivat opettajan pyynnöstä tutkimukseen eli he tiesivät tallennuksesta muutamia päiviä etukäteen. Osa ammattiopistolla käydyistä keskusteluista ja kaikki yliopistolla käydyt keskustelut toteutettiin spontaanisti saman tien. Kerroin kaikille informanteille tutkivani puhekieltä, mutta vältin sanaa murre, koska en halunnut heidän kiinnittävän liikaa huomiota omaan puheeseensa. Yliopiston opiskelijat halusivat tarkkaan tietää tutkimusaiheeni, minkä vuoksi he tiesivät kyseessä olevan murretutkimus. En usko tiedon kuitenkaan paljon vaikuttaneen heidän puheeseensa, koska heidän puheensa oli luontevaa ja sisälsi paljon tutkimiani murrepiirteitä. Kolmea keskustelua lukuun ottamatta kaikille osallistujille jaettiin sama lista, jossa oli puheenaiheita keskustelun tueksi¹⁰. Lista sisälsi myös sanat, joitten avulla halusin houkutella informanteja käyttämään harvemmin esiintyviä diftongeja. Harmikseni osa aloitti keskustelun selittämällä sanat, minkä vuoksi selitykset olivat mielestäni hiukan yleiskielisempiä kuin spontaani puhe myöhemmin.

Mikä voisi selittää 9.-luokkalaisten tyttöjen muista ryhmistä poikkeavan yleiskielisyyden? Vaikka pojat puhuvat aiempien tutkimusten mukaan (ks. Makkonen 1997; Aittokoski 2011; Lipponen 2014; Tolonen 2018) murteellisemmin kuin tytöt, se tuskin yksin selittää suurta eroa sukupuolten välillä. Peruskoulun tyttöjen keskusteluista saamani aineisto on varsin laaja, koska 9.-luokkalaisten tyttöinformantteja on yhdeksän ja

¹⁰ Keskustelut PK1, PK2 ja PK3 oli tallennettu jo kandidaatintutkielmaani varten syksyllä 2017. Tuolloin keskustelun tueksi antamani lista poikkesi jonkin verran syksyllä 2019 jakamastani listasta. Se ei esimerkiksi sisältänyt lainkaan sanoja, joilla pyrin houkuttelemaan eri diftongeja puheeseen.

keskusteluja on yhteensä kolme, minkä vuoksi tuskin myöskään sattumasta on kyse. Mielenkiintoista on myös se, että vain muutaman vuoden vanhempien ammattiopiston ja yliopiston tyttöjen puheessa puolestaan esiintyy selvästi enemmän tutkimiani murrepiirteitä. Voisiko ilmiötä selittää kypsyttämättömyydellä ja ikään liittyvällä epävarmuudella, jolloin itsevarmuutta pyritään vahvistamaan kaikille tutulla yleiskielellä? Voidaan myös pohtia sitä, kuinka paljon sosiaalisen median esikuvat vaikuttavat tyttöjen puheeseen. Oman käsitykseni mukaan peruskouluikäiset tytöt seuraavat poikia enemmän esimerkiksi YouTubea, Instagramia ja lyhyiden videoiden jakamiseen tarkoitettua TikTok-mobiilisovellusta. Uskon tämän vaikuttavan tyttöjen kielenkäyttöön siten, että yleiskieltä suositetaan myös tyttöjen keskinäisessä puheessa. Peruskouluikäiset pojat viettävät puolestaan enemmän aikaa pelaamalla tietokone- ja konsolipelejä. Pelaaminen tapahtuu usein omassa virtuaalilihteisössä, jossa kommunikoidaan muiden pelaajien kanssa reaaliajassa verkon välityksellä. Pelaamiseen liittyvä jännitys ja muut tunnereaktiot välittyvät mikrofonien kautta muille pelikavereille, minkä uskon lisäävän puheen murteellisuutta.

Mikä voisi selittää tyttöjen murteellisuuden lisääntymisen siirryttäessä peruskoulusta ammattiopistoon tai myöhemmin lukiosta yliopistoon? Lappalainen (2004: 36) on todennut, että vaikka kielimuoto vakiintuu yleensä jo nuoruudessa, tapahtuu siinä muutoksia läpi eliniän. Tutkimukseni perusteella voisi ajatella asian olevan niin, että ikävuosien 14–15 aikana varsinkin tyttöjen kieli on vasta etsimässä omaa muotoaan. Koska osa tutkimukseni ammattiopistossa opiskelevista tytöistä on jo täysi-ikäisiä, uskon heidän ainakin osittain jo vakiinnuttaneen puheensa tiettyyn muotoon.

Myös poikien puhe on murteellisempaa ammattiopistossa ja yliopistossa kuin peruskoulussa. Ero on selvä etenkin erikoisgeminointin esiintymisessä, koska 9.-luokkalaisilla pojilla erikoisgeminointia esiintyy lähes yhtä vähän kuin samanikäisillä tytöillä. Uskon murteellisuuden lisääntymisen myös pojilla liittyvän kielen vakiintumiseen. Mikä voisi selittää kaikkien poikien puheessa esiintyvän vahvan diftonginreduktion ja ammattiopiston ja yliopiston puheessa esiintyvän erikoisgeminointin? Kuten luvussa 1 aiemmin kerroin, kumpikaan murrepiirre ei ole aikaisempien murretutkimusten mukaan kuulunut oululaisten puhemiehen. Muutoksen syitä voisi pohtia tarkastelemalla nykyajan nuorille miehille tyypillisiä mielenkiinnonkohteita tai ympäristöä, jossa nuoret elävät. Jo tallentamieni keskustelujen perusteella voi huomata, että pojat ovat kiinnostuneita baareissa käymisestä, urheilusta ja tietokoneilla pelaamisesta. Juomiseen, urheiluun ja tietokoneisiin

liittyvä maskuliinisuus näyttää ikään kuin korostavan poikien puheen murrepiirteitä. Omien havaintojeni mukaan monen julkisuudessa esiintyvän urheilijan, etenkin jääkiekkoilijan, puheessa esiintyy itäisiä murrepiirteitä. Monet jääkiekkoilijat ovat kotoisin savolaismurteiden alueelta, minkä uskon vaikuttavan diftonginreduktion ja erikoisgeminäation vahvistumiseen myös muilla murrealueilla.

Koska aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Kananen 1994, Haapasalo 1996, Makkonen 1997) on keskitytty vertaamaan ammattiopistossa ja lukiossa opiskelevien puhetta, ei tuloksiani voi verrata suoraan niihin tutkimuksiin. Rinnastan tutkimukseni yliopisto-opiskelijat kuitenkin aiempien tutkimusten lukiolaisiin, koska lähes kaikki yliopisto-opiskelijat ovat lukion suorittaneita. Oman tutkimukseni yliopistossa opiskelevat ovat myös hiukan vanhempia kuin lukiolaiset (18–24-vuotiaita), minkä vuoksi tutkimuksiin osallistuvat informantit eivät ole aivan vertailukelpoisia keskenään. Erilaisista tutkimusasetelmista huolimatta yksi yllättävimmistä tutkimustuloksistani on mielestäni yliopiston poikien puheessa esiintyvä vahva diftonginreduktio ja erikoisgeminäatio. Reduktioindeksi on 0,14 suurempi kuin ammattiopiston pojilla ja geminaatioindeksi vain 0,04 pienempi kuin ammattiopiston pojilla. Aiemmissa tutkimuksissa (ks. Kananen 1994, Haapasalo 1996 ja Makkonen 1997) ammattiopistossa opiskelevat tytöt ja pojat ovat puhuneet selvästi murteellisemmin kuin lukiossa opiskelevat. Vastoin ennakko-odotuksia omassa tutkimuksessani myös ero ammattiopiston ja yliopiston tyttöjen puheen välillä on vähäistä: reduktioindeksi on lähes sama ja geminaatioindeksi ammattiopiston tytöillä vain 0,10 isompi kuin yliopiston tytöillä. Toisin sanoen aiempiin tutkimuksiin verrattuna ero ammattiopiston ja yliopiston opiskelijoitten välillä on hyvin vähäistä.

Koska aikaisemmat oppilaitosten erojen variaatiota käsittelevät tutkimukset (esim. Kananen 1994, Haapasalo 1996, Makkonen 1997) ovat yli 20 vuotta vanhoja, voidaan nyt pohdita sitä, ovatko koulutuksesta johtuvat erot puhekielessä häviämässä. 1990-luvun jälkeen Suomen sanotaan olevan keskiluokkaistunut: perheitten väliset tuloerot ovat pienentyneet, ja esimerkiksi lapsilla ja nuorilla vanhempien koulutaustasta riippumatta on lähes samanlaiset mahdollisuudet harrastuksiin ja kouluttautumiseen. Uskon näin ollen nykyään eri harrastusporukoissa ja oppilaitoksissa olevan taustaltaan hyvin erilaisia nuoria, jolloin erilaiset kielimuodot ovat sekoittuneet tai sekoittumassa omalle ajallemme ominaiseksi kielimuodoksi. Lappalainen (2001a) toteaaakin, että fonologialtaan ja morfologialtaan erilaisiin ryhmiin kuuluvien nuorten kieli voi olla hyvin samanlaista. Sen sijaan

sanastotasoltaan nuorten ryhmät voivat erota toisistaan huomattavasti. Tällöin eri verkostoihin kuuluvalla nuorella voi olla käytössään laaja repertoari eri ryhmiin kuuluvia slangisanoja, joita hän pystyy tilannekohtaisesti vaihtelevaan. Lappalainen (2001a) uskoo tulevaisuudessa fonologisten ja morfologisten erojen entisestään tasoittuvan ja sanaston merkityksen nuoria erottavana tekijänä kasvavan. (Lappalainen 2001a: 91.)

9. PÄÄTÄNTÖ

Olen tässä pro gradu -työssäni tutkinut oululaisnuorten puhekielessä esiintyvää diftonginreduktiota ja itämurteiden erikoisgemiaatiota. Kiinnostukseni tutkimusaiheeseen on johtunut siitä, että ilmiöstä ei ole aiemmin tehty kattavaa tutkimusta, vaikka kenttähavaintoja varsinkin nuorten puheessa ilmenevästä diftonginreduktiosta ja erikoisgemiaatiosta on jo jonkin aikaa tehty. Molemmat tutkimani kielenpiirteet ovat ns. protosavolaisuuksia eivätkä aikaisempien murretutkimusten perusteella ole kuuluneet Oulun seudun murteeseen kuin heikkona alueen reunamilla. Mielenkiintoani on lisännyt myös se, että aiemmat tutkimukset ovat osoittaneet tutkimieni murrepiirteiden olevan kartettavia savolaisuuksia, joista itämurteiden alueella syntyneet ovat yrittäneet päästä eroon.

Aineistoni koostuu 12 pari- tai ryhmäkeskustelusta, joihin on osallistunut yhteensä 35 14–24-vuotiaasta oululaisnuorta. Keskustelut on tallennettu syksyn 2017 ja syksyn 2019 aikana kahdessa oululaisessa peruskoulussa, Oulun seudun ammattiopistossa ja Oulun yliopistossa. Informanteistani on tyttöjä 22 ja poikia 13. Keskusteluissa oli tukena lista, jossa oli esimerkkejä keskusteltavista aiheista sekä muutamia eri diftongeja sisältäviä sanoja informanttien selitettäväksi. Enimmäkseen keskustelut olivat kuitenkin vapaata puhetta nuoria kiinnostavista asioista.

Hypoteesini on ollut, että nuorten puheessa esiintyy ainakin jonkin asteista diftonginreduktiota sekä erikoisgemiaatiota. Tutkimustulosteni perusteella tämä hypoteesi pitää paikkansa. Kaikkien keskusteluryhmien puheessa esiintyy tutkimiani murrepiirteitä ainakin jonkin verran. 9.-luokkalaiset tytöt puhuvat yleiskielisimmin, mutta heidänkin puheessaan sekä reduktio että erikoisgemiaatio vahvistuvat leksikaalistumissa ja tietyissä vuorovaikutustilanteissa. 9.-luokkalaisten poikien puheessa sitä vastoin esiintyy runsaasti reduktiota. Erikoisgemiaation esiintyminen 9.-luokkalaisten poikien puheessa on sen sijaan melko vähäistä; kaikissa ammattiopistossa ja yliopistossa opiskelevien keskusteluissa erikoisgemiaatiota esiintyy enemmän. Aineistossani on vain kaksi peruskoulua käyvää poikaa, minkä vuoksi en pidä 9.-luokan poikia koskevia tutkimustuloksiani yhtä luotettavina kuin muita oppilaitosryhmiä koskevia tuloksiani.

Sekä ammattiopistossa että yliopistossa opiskelevien puheessa on kuultavissa runsaasti molempia tutkimiani murrepiirteitä. Poikien puheessa diftonginreduktiota esiintyy

ajoittain jopa saman verran kuin Nilsissä asuvien poikien puheessa (Lipponen 2014). Tyttöjen puheessa reduktiota esiintyy hiukan vähemmän ja heikompana kuin poikien. Oululaistytöjen reduktio muistuttaakin enemmän Pyhäjärvellä asuvien tyttöjen reduktiota (Aittokoski 2011). Oululaisnuorten puheessa esiintyvä diftonginreduktio on tutkimukseni valossa keskimäärin hyvin samankaltaista kuin Rantsilassa asuvien eläkeläisten puheessa esiintyvä diftonginreduktio (Palola 2018).

Toisen hypoteesini mukaan tutkimieni kielenpiirteitten esiintyminen vaihtelee eri oppilaitosten välillä. Tämä hypoteesi ei tutkimukseni mukaan pidä paikkaansa, koska ammattiopistossa ja yliopistossa opiskelevien puheessa ei ole juurikaan eroa tutkimieni murrepiirteiden osalta. Tutkimukseni perusteella näyttääkin siltä, että monissa aiemmissa tutkimuksissa havaittu ero ammattiopistossa ja lukiossa opiskelevien puheen murteellisudessa olisi katoamassa. Sen sijaan hypoteesi, jonka mukaan pojat puhuvat murteellisemmin kuin tytöt, pitää myös oman tutkimukseni mukaan paikkansa. Tyttöjen ja poikien puheen murteellisuuden eroja pohtiessani olen etsinyt syitä esimerkiksi harrastusten ja mielenkiinnon kohteiden erilaisuudesta.

Aineistoni diftongeista redusoituu noin 32 %. Heikosti redusoituneita muotoja on noin 25 % ja vahvasti redusoituneita muotoja noin 7 %. Herkimmin redusoituva diftongi on *äy*, jonka reduktioindeksi on 1,75. Seuraavaksi herkimmin redusoituvat diftongit *öi* ja *äi*. Myös erikoisgeminaatiota esiintyy nuorten puheessa 9.-luokkalaisia lukuun ottamatta varsin usein, mutta geminaation esiintyminen on hieman vähäisempää kuin diftonginreduktion. Aineistoni erikoisgeminaatioasemassa olevista konsonanteista geminoituu noin 21 %. Konsonanteista noin 14 % geminoituu puolipitkään konsonanttiin ja noin 7 % täysgeminaattaan. Herkimmin geminoituvia konsonantteja ovat *m*, *l*, *n* ja *r*. Aineistoni konsonantit geminoituvat keskimäärin useimmin toisen ja kolmannen tavun välillä. Geminoituminen on useimmiten myös vahvempaa toisen ja kolmannen tavun välillä kuin ensitavun jälkeen. Vaikka tutkimukseeni ei sisälly muotoryhmittäistä tarkastelua, näyttää varsin selvältä, että itämurteiden erikoisgeminaatiota esiintyy oululaisnuorten puheessa erityisesti leksikaalistuneena ja tietyissä muotoryhmissä.

Molemmat tutkimani kielenpiirteet vahvistuvat tietyissä vuorovaikutustilanteissa sekä toipiikin vaikutuksesta. Murteellisuus vahvistuu erityisesti ihmetellessä, kauhistellessa, vihan ja uhoamisen seurauksena ja kerronnallisessa puheessa. Myös kotiin ja

perheenjäseniin liittyvät puheenaiheet vahvistavat reduktiota ja geminaatiota. Hypoteesini, jonka mukaan affekti lisää tutkimiani murrepiirteitä, pitää siis myös oman tutkimukseni perusteella paikkansa. Keskusteluryhmien reduktio- ja geminaatioindeksejä vertaamalla tein myös havainnon, jonka mukaan murteellisuus korostuu keskusteluissa, joissa keskustelukumppaneina on vain oman sukupuolen edustajia.

Olen perehtynyt työssäni varsin kattavasti oululaisnuorten puheessa esiintyvään diftonginreduktioon ja erikoisgeminaatioon. Vaikka aineistoni kerääminen osoittautui ongelmalliseksi enkä saanut juuri haluamaani informanttijoukkoa, olen silti tyytyväinen tutkimukseni etenemiseen ja työni tuloksiin. Aiemmista tutkimuksista poiketen tutkielmani ei ole sisältänyt idiolektikohtaista tarkastelua, vaan olen tarkastellut informanttejani ryhmitäin jaoteltuna oppilaitosten ja sukupuolen mukaan. Mielestäni tämä oli hyvä ratkaisu siksi, että nyt sain tutkittavakseni laajan aineiston, josta pystyin tekemään analyysivaiheessa paljon huomioita.

Työni edetessä tein havainnon, jonka mukaan informanttieni puheessa esiintyy muutamia perinteisinä pidettyjä oululaisia murrepiirteitä hyvin vähän. Tällaisia ovat esimerkiksi yksinäis-s:llinen inessiivi ja jälkitavujen *eA* ja *OA*-vokaaliyhtymien *pimiä*, *puurua* -tyyppinen edustus. Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia esimerkiksi keräämästäni aineistosta sitä, kuinka paljon pohjoispohjalaisia murrepiirteitä nuorten puheessa esiintyy. Toisaalta olisi mielenkiintoista tutkia myös hiukan vanhempien, esimerkiksi 30- tai 40-vuotiaiden puheessa esiintyvää diftonginreduktiota ja erikoisgeminaatiota ja verrata tuloksia oman työni tuloksiin. Koska tutkimani murrepiirteet ovat vasta vahvistumassa ja Oulun seudun murre ehkä hiljalleen muuttumassa, uskon, että tulevaisuudessa Oulun murteesta voidaan tehdä useita mielenkiintoisia sociolingvistisiä tutkimuksia.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Oululaisten nuorten puhekielen nauhoitukset vuonna 2017. Nauhat ONA MURRE 2706_2 - ONA MURRE 2708_1. Nauhoittanut syyskuussa 2017 Päivi Tolonen. Säilytteillä Oulun nauhoitearkistossa Oulun yliopistossa.

Oululaisten nuorten puhekielen nauhoitukset vuonna 2019. Nauhat: ONA MURRE. Nauhoittanut syys-marraskuussa 2019 Päivi Tolonen. Säilytteillä Oulun nauhoitearkistossa Oulun yliopistossa.

Kirjallisuus:

AITTOKOSKI, TANJA 2011: *"Litrasev viinapulloj ja seittemätöistä kalijjaa": Diftongin reduktio ja geminaatio erään pyhäjärvisistä nuorista koostuvan ryhmän puhekielessä.* Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos

CHAMBERS, J. K. 1995: *Sociolinguistics theory: linguistic variation and its social significance.* Language in society 22. Oxford: Blackwell.

HAAPASALO, MINNA 1994: *Mää tekkiin tuota, oikeestaan seleväksi, et misä se kaappi niinku seisoo. Oulun puhekielen sukupuolivariaatiosta.* Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen laitos.

HEIKKINEN, ANNIKA 1992: *Lapinlahden murteen säilymisestä eri ikäpolvilla.* Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

HÄRMÄ, MARJA 2011: *Variaatio oulunseutulaisten yliopisto-opiskelijoitten puhekielessä.* Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

ITKONEN, TERHO 1970: Ovatko äänteenmuutokset vähittäisiä vai harppauksellisia? *Viittäjä* 75 s. 411–438.

- ITKONEN, TERHO 1972: *Kuoreveden ja Keuruun murretta: tekstejä ja sandhiseikkojen tarkastelua*. Helsinki: SKS.
- KANANEN, TERTTU 1994: *Kyllä mää piän itteäni täytenä oululaisena*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- KANSANNIVA, ELLA 2012: *Oululaisnuorten puhekielen variaatio keskustelussa*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- KAUPPINEN, KATI 2016: *Diffonginreduktio ja kin-liitepartikkeli Iisalmen murteessa*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto.
- KETTUNEN, LAURI 1940a: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. Helsinki: SKS.
- KETTUNEN, LAURI 1940b: *Suomen murteet. III B. Selityksiä murrekartastoon*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 188. Helsinki: SKS.
- KROOK, KRISTINA 1999: *Ensi tavun ie- yö- ja uo-diftongien avartuminen suomen murteissa*. Turun yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 62. Turku.
- KUNNAS, NIINA 2007: *Miten muuttuu runokyllien kieli: reaaliaikatu tutkimus jälkitavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa*. Acta Universitatis Oulensis 78. Oulun yliopisto.
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen: kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1036. Helsinki: SKS.
- LABOV, WILLIAM 1966: *The social stratification of English in New York City*. Urban language series. Washington: Center for applied linguistics.
- 1972: *Sociolinguistics patterns*. Philadelphia, Pa: University of Pennsylvania Press.
- LAPPALAINEN, HANNA 2001a: Sosiolingvistinen katsaus suomalaisnuorten nykypuhekieleen ja sen tutkimukseen. – *Virittäjä* 105. s. 74 –101. http://www.kotikielen-seura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/lappalainen1_2001.pdf (7.4.2020)

- 2001b: Variaationtutkimuksen ja keskusteluanalyysin näkökulmat toisiaan täydentävässä. – Mia Halonen ja Sara Routarinne (toim.), *Keskusteluanalyysin näkymiä*. s. 155–184. Kieli 13. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2004: *Variaatio ja sen funktiot: erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 964. Helsinki: SKS.
- 2008: Kielellinen vaihtelu vuorovaikutuksen resurssina. – Sara Routarinne ja Tuula Uusi-Hallila (toim.), *Nuoret kielikuvassa. Kouluikäisten kieli 2000-luvulla*. s. 85–102. Tietolipas 220. Helsinki: SKS.
- LIPPONEN, MARTTA 2014: *Diftonginreduktio nilsiäisnuorten puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- LUOSUJARVI, IINA 2013: *Kuusamolaisnuorten puhekieli ja sen tiedostaminen*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- LÖPPÖNEN, SIRKKU 2015: *Oulunsalolaisnuorten puhekieli*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- MAKKONEN, SEIJA 1997: *Ee tiällä nyt pelekkee savvoo puhuta*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.
- MANTILA, HARRI & PÄÄKKÖNEN, MATTI 2010: *Oulun seudun murteen vokaalisto. Historia, muutos ja variaatio*. Suomi 198. Helsinki: SKS.
- MIELIKÄINEN, AILA 1981: *Etelä-Savon murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 375. Helsinki: SKS.
- 1994: *Etelä-Savon murteiden äännehistoria. 2, Vokaalit*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 599. Helsinki: SKS.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen: reaaliaikainen tutkimus Tampereen puhekielestä*. Acta Universitatis Tamperensis 1605. Tampere.

NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986: *Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 436. Helsinki: SKS.

--- 2000: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö* s. 13–38. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, soveltavan kielentutkimuksen keskus.

NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteen seuruuhankkeen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Helsinki.

NUPPONEN, ANNE-MARIA 2011: *"Savon murre" savolaiskorvin: kansa murteen havainnoijana*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities and Theology 11. Joensuu: University of Eastern Finland.

Oulun kaupungin verkkosivut: Uusi Oulu. <https://www.ouka.fi/oulu/uusi-oulu/> (7.11.2019)

PALANDER, MARJATTA 1987: *Suomen itämurteiden erikoisgeminaatio*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 455. Helsinki: SKS.

--- 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Helsinki: SKS.

PALOLA, ELINA 2018: Diftonginreduktio Rantsilassa 2000-luvun kynnyksellä. – Sisko Brunni, Niina Kunnas, Santeri Palviainen & Jari Sivonen (toim.), *Kuinka mahottomasti nää tekkiit* s. 193–249. *Studia humaniora ouluensia* 16. Oulu: Oulun yliopisto.

PAUNONEN, HEIKKI 1991: *Till en ny inledning av de finska dialekterna*. *Fenno-Ugrica Suecana* 10. s. 75 – 95. Finska Institutionen. Stockholms Universitet.

--- 1995 [1982]: *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

PETÄJÄJÄRVI, SALLA 2019: *Geminaatioilmiöt oululaisten nuorten puhekielessä*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto.

PÄÄKKÖNEN, MATTI 1971: *Oulun seudun murteen äännehistoria 1*. Helsinki: SKS.

--- 1994: *Oulun seudun murrekirja*. Kotiseudun murrekirjoja 13. Helsinki: SKS.

RAPOLA, MARTTI 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 283. Helsinki: SKS.

--- 1969: *Johdatus suomen murteisiin*. Tietolipas 4. Helsinki: SKS.

RÄISÄNEN, ALPO 1972: *Kainuun murteiden äännehistoria. 1, Vokaalisto*. Joensuun korkeakoulun julkaisuja 3, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 307. Helsinki: SKS.

SKIFTESVIK, SAGA 2012: *Persoonapronominien variaatio oululaishuorien puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

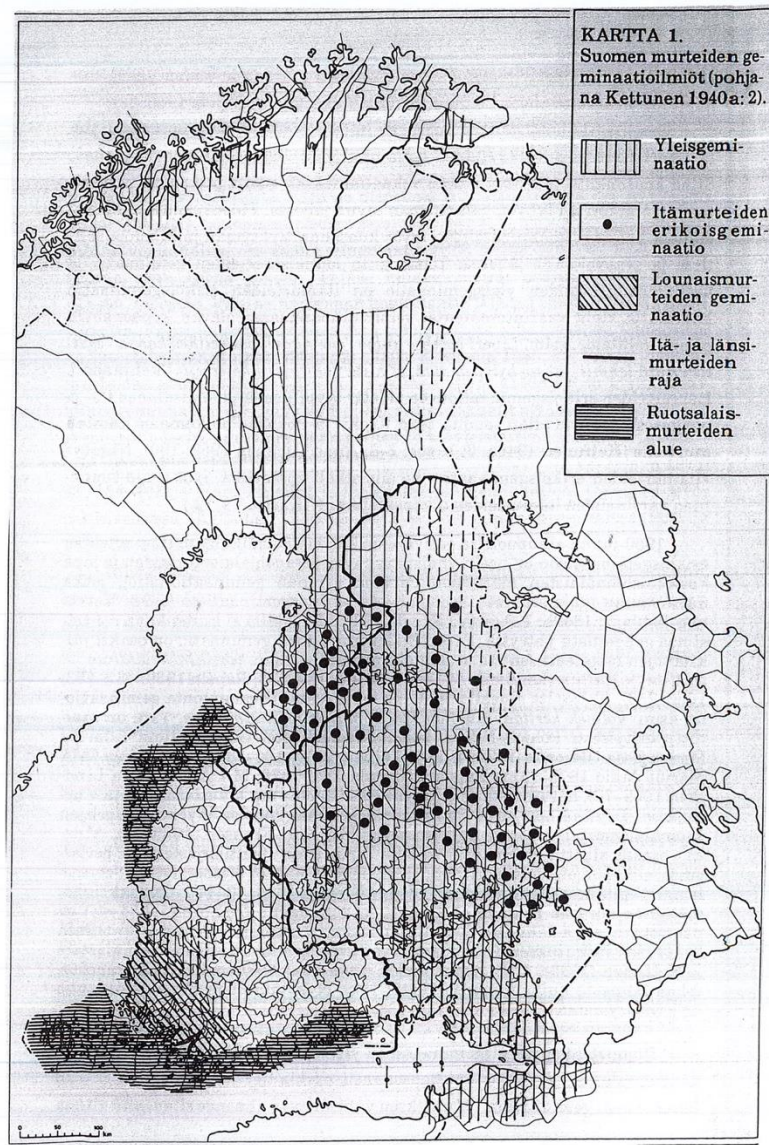
SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

TOLONEN, PÄIVI 2018: *Diftonginreduktio oululaishuorien puhekielessä*. Suomen kielen kandidaatintutkielma. Oulun yliopisto.

VÄISÄNEN, LIISA 2017: *Itämurteiden erikoisgeminaatio kiuruvetisten huorien puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto.

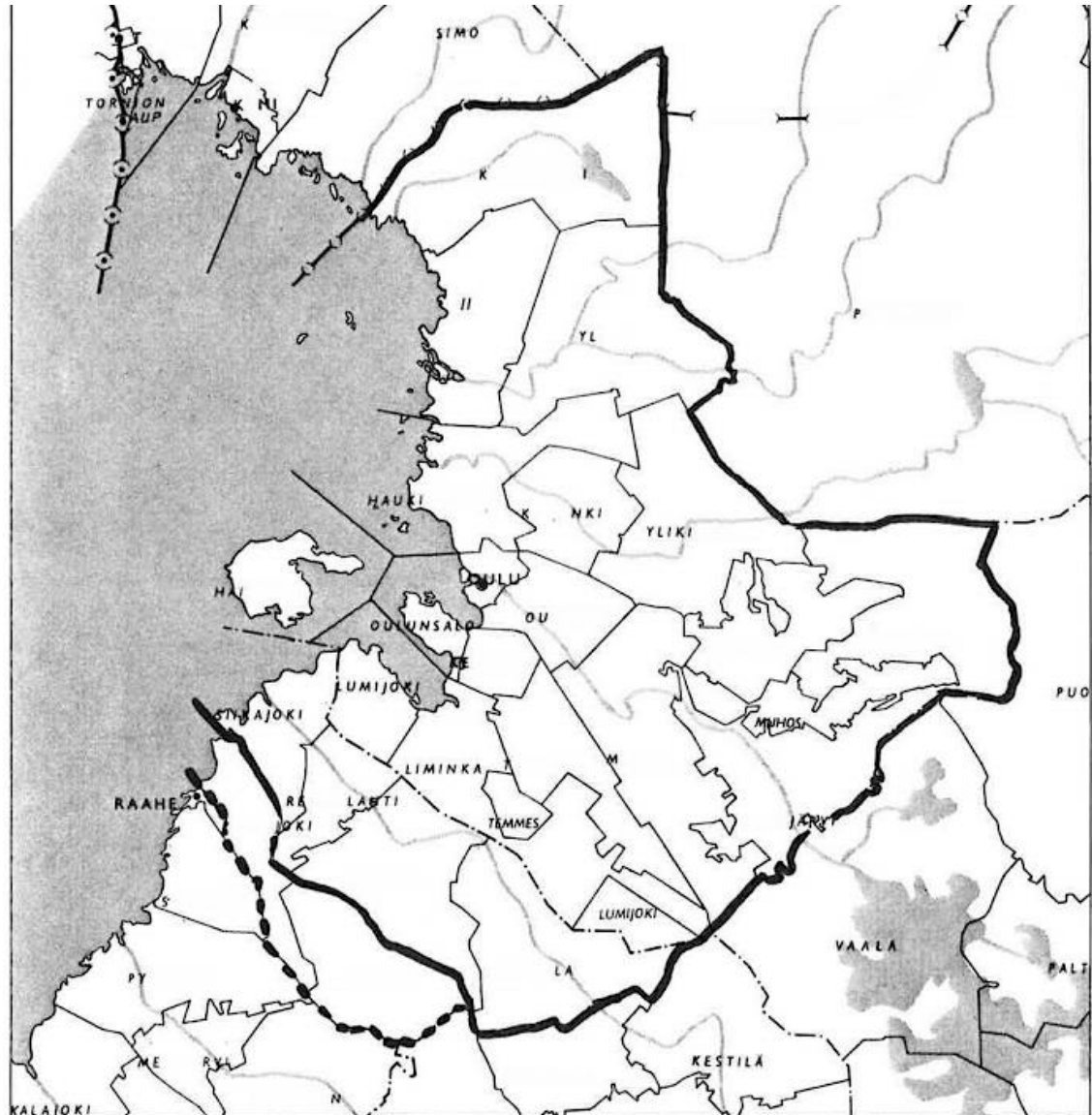
LIITE 1.

Suomen murteiden geminaatioilmiöt Marjatta Palanderin mukaan (1987: 12). Kartan pohjana on Kettusen (1940a) murrekartasto.



LIITE 2.

Oulun seudun murteen alue (Mantila & Pääkkönen 2010: 17).



LIITE 3.

AIHEITA RYHMÄKESKUSTELUN TUEKSI

Koulunkäynnin/opiskelun yhteensovittaminen:

- Mitä harrastat?
- Mikä harrastamisessa on mukavinta?
- Missä harrastuksessa ei mielestäsi ole mitään järkeä?
- Kuinka töissä käyminen onnistuisi opiskelun/koulunkäynnin ohella?
- Käytkö töissä?

Kokemukset yläkoulu/ammattiopisto/yliopistoajoilta:

- Muistatko ensimmäisen päiväsi ko. oppilaitoksessa?
- Miten olet viihtynyt oppilaitoksessasi?
- Kuinka tärkeitä hankkimasi kaverisuhteet ovat sinulle?

Ruoka ja juoma:

- Syötkö mielelläsi leipää? Millaista leipää?
- Mikä on mielestäsi parasta syötävää?
- Mikä on mielestäsi parasta juotavaa?

Muoti:

- Mitä on mielestäsi kauneus?
- Kuka on mielestäsi kaunis? Mainitse joku. Miksi?

Autot ja koti:

- Onko autoilu sinusta tarpeellista?
- Onko järkevää omistaa oma auto? Miksi on tai ei ole?
- Kerro, millainen on mielestäsi rauhallinen asuinalue. Millainen on liian rauhaton asuinalue?

Sota ja rauha:

- Keskustelkaa siitä, mitä merkitsee rauha.

Selitä seuraavat sanat tai ilmaiset omin sanoin:

äiti, leyhyttää, euro, kauha, seutu, jäytää, näytelmä, sairaala, seuraava, nauha, kaulus